

ΣΥΜΒΟΛΗ
ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ
ΚΑΤΑ ΤΗ ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑ

*In memoria di Mario Brunetti ex-direttore
del Museo Civico Correr di Venezia*

Οί Βενετοί, ὅταν καταλάβανε τὴν Κρήτη, στὶς ἀρχὲς τοῦ 13. αἰώ-
να, βρῆκαν ἓνα καθεστῶς ἐκκλησιαστικό, πού εἶχε ἐγκατασταθεῖ μετὰ
τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ νησιοῦ ἀπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς τὸ 961. Κατὰ τὸ
980, σύμφωνα μὲ τὸ Τακτικὸ 3 Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, ἡ
Κρήτη εἶχε 12 ἐπισκοπές: 1) τῆς Γόρτυνας, 2) τῆς Ἀρκαδίας, 3) τῆς
Κνωσοῦ, 4) τῆς Χερρονήσου, 5) τοῦ Αὐλοποτάμου, 6) τοῦ Ἀγρίου,
7) τῆς Λάμπης, 8) τῆς Κυδωνίας, 9) τῆς Ἱερᾶς, 10) τῆς Σητείας, 11)
τῆς Πέτρας καὶ 12) τῆς Κισάμου. Ἡ Βενετία, θέλοντας νὰ ἐξουδετε-
ρώσει τὴν ἐπίδραση πού ἀσκούσε ὁ ὀρθόδοξος κλῆρος καὶ μάλιστα οἱ
ἐπίσκοποι, ἐκδίωξε τὸν ἀνώτερο κλῆρο καὶ παραχώρησε τὴ Μητρόπο-
λη¹ καὶ τὶς παραπάνω ἐπισκοπές, μαζὶ μὲ τὰ πλούσια κτήματά τους,
σὲ καθολικοὺς κληρικοὺς πού ὑπέδειξε ἡ Παπικὴ Αὐλή. Γιὰ νὰ φανεῖ
ὅμως ὅτι σέβεται καὶ τὴ θρησκευτικὴ συνείδηση τῶν νέων ὑπηκόων
της, πού στὸ σύνολό τους ἦταν ὀρθόδοξοι, δὲν πείραξε τοὺς παπάδες
καὶ τὰ μοναστήρια, τοὺς ὁποίους ἄφισε ἐλεύθερους νὰ ἀσκοῦν τὰ ἱερα-
τικά τους καθήκοντα. Στὶς πόλεις ὅμως, γιὰ νὰ ἔχει τὸν ἐνοριακὸ κλῆ-
ρο τῶν ὀρθοδόξων ὑποχείριό της, ὠριζε σὰν προϋστάμενους τοῦ κλήρου
αὐτοῦ τοὺς λεγόμενους Πρωτοπαπάδες, πού, φυσικά, ἦταν πρό-
σωπα τῆς ἀπόλυτης ἐμπιστοσύνης της, δηλαδὴ πιστὰ ὄργανά της².

¹ Ἡ Μητρόπολη Κρήτης τὴν ἐποχὴ ἐκείνη εἶχε μεταφερθεῖ στὸ Χάντακα
ἀπὸ τὴ Γόρτυνα. (Βλ. Σ τ. Ξανθοῦ δίδη. Περὶ τῆς Μητροπόλεως Κρήτης
καὶ τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγ. Τιτου κατὰ τὴν Β' βυζαντιν. περίοδον
(961 - 1204), στὸ περιοδικὸ «Χριστιανικὴ Κρήτη», Β' σ. 317 κέξ.).

² Πολὺ ἐνδιαφέροντα πράγματα ἀναφέρει σχετικὰ μὲ τοὺς Πρωτοπαπάδες
ὁ Μπενέτο Μόρο στὴν ἐκθεσὴ του (1602): «Πυλαιότερα οἱ Ἕλληνες ἀπεχθά-
νονταν τὸ ἀξίωμα τοῦ Πρωτοπαπᾶ, πού εἶναι ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῶν ὀρθοδόξων. Τὸ
ἀξίωμα αὐτὸ δίδεταν ἀπὸ τοὺς ἀντιπρόσωπους τῆς Γαληνότητάς σας, σύμφω-
να μὲ τὰ σοφώτατα διατάγματά της, σ' ἓνα ἀπὸ τοὺς παπάδες σὲ κάθε πόλη
τοῦ Βασιλείου, κυρίως γιὰ νὰ τὸν ἔχουν πιστὸ ὄργανό τους καὶ νὰ μαθαίνουν
ἀπ' αὐτὸν τὶς διαθέσεις τῶν ἄλλων, πού ἔλεγαν, ὅτι ὁ Πρωτοπαπᾶς ἦταν ἀπο-
στάτης ἀπὸ τὸ δόγμα των. Ἀπεχθάνονταν δὲ τὸ ἀξίωμα αὐτὸ τόσο πού ἀναγ-
κάζονταν νὰ τὸ ἀναθέτουν σὲ παπάδες ἀπὸ τὰ χωριά. Σήμερα (1602) τὸ ἕξι-
μα τοῦτο εἶναι περιζήτητο καὶ τὸ ἀποκτοῦν μὲ μέσα οἱ πιδὺ σπουδαῖοι παπά-

Ἡ Βενετία, ὅπως ἀναφέρουν ὁ Ἰάκωβος Φοσκαρίνι³ καὶ ὁ Τζουάνε Μοκιενίγκο⁴ στὶς ἐκθέσεις τους, μοίρασε τὰ κτήματα τῶν περιφερειῶν ποὺ κατέλαβε σὲ τρεῖς μερίδες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες τὴ μιὰ ἐξεχώρησε στὴ Λατινικὴ Ἐκκλησία, γιὰ νὰ τῆς ἐξασφαλίσει τοὺς ἀπαιτούμενους γιὰ τὴ συντήρησή της πόρους. Ὅμως, στὶς ἀρχὲς τουλάχιστο τῆς κυριαρχίας της, ἡ Βενετία ἄφισε στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο μεγάλο μέρος ἀπὸ τὰ κτήματά του. Ἀλλὰ ἀπὸ τὸ 1304 κιόλας ἡ Βενετία περιορίσει τὰ δικαιώματα τοῦ Πατριαρχείου στὴν ἐκμετάλλευση τῶν κτημάτων του στὴν Κρήτη, τὸ ὁποῖο ἀναγκάστηκε νὰ ἀπαλλοτριώσει πολλὰ καὶ νὰ νοικιάσει τὰ ὑπόλοιπα. Τὸ 1575 τοῦ ἔδιδαν μισθώματα μόνο 10.000 δουκάτα⁵.

Ὁ ἀνώτερος λατινικὸς κληρὸς, καὶ κυρίως ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, ἀσχολούντανε περισσότερο μὲ τὰ οἰκονομικὰ ζητήματα καὶ τὴν ἐκμετάλλευση τῶν φεουδῶν ποὺ ἐξεχωρήθησαν σ' αὐτὸν παρὰ μὲ τὰ θρησκευτικὰ του καθήκοντα. Ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ τοῦ Χάντακα—ποὺ ἦτανε ὅπου σήμερα τὸ μέγαρο τῆς Ἐνώσεως Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν—«μὲ τὰ δικαστήρια, τοὺς συμβολαιογράφους, τοὺς λατίνους ἱερεῖς καὶ τοὺς Ἑλληνας παπᾶδες καὶ τὸ στέφος τῶν παρασίτων ἔδινε τὴν ἐντύπωση μᾶλλον φρουρίου παρὰ οἴκου τοῦ Θεοῦ», λέει ἡ Ἔβα Τέα⁶. Συχνὰ πυκνὰ ἢ ἐπίσημη Λατινικὴ Ἐκκλησία βρισκόνταν σὲ διαμάχη μὲ τὴν πολιτικὴ ἐξουσία τῆς Κρήτης, γιὰ τέτια οἰκονομικὰ ζητήματα, ὡς καὶ γιὰ ζητήματα ἐπιβολῆς της πᾶνω στὸν ὀρθόδοξο κληρὸ καὶ τοὺς ὀρθόδοξους ὑπηκόους, ποί, παρὰ τὴ φιλοκαθολικὴ στάση της, ἡ Βενετία ἤθελε νὰ τοὺς ἔχει κάτω ἀπὸ τὴν ἄμεση ἐξάρτησή της, ἀκολουθοῦσα τὸ γνωστὸ δόγμα *Semo prima veneziani e poi cristiani*.

Γιὰ νὰ βάλουν τέλος στὶς δισμάχες αὐτὲς ἡ πολιτικὴ ἐξουσία καὶ ἡ Λατινικὴ Ἐκκλησία ἔκαναν ἔγγραφες συμφωνίες μεταξύ τους. Τὸ *Catasticum ecclesiarum et monasteriorum comunis*, ποὺ συντά

δες» (βλ. Σ. Σπανάκη, Μνημεῖα Κρητικῆς Ἱστορίας, τόμ. IV, Ἡράκλειο 1978, σ. 88).

³) βλ. Biblioteca Marciana, Mss Italiani. Cl. VII, No 631a/7476, relazione di Jacopo Foscarini del 1575, foglio 24v. «...assegnarono una parte di quelli beni alle chiese, una a V. Sta... et una gran parte dettero alla Colonia...».

⁴) βλ. Στ. Γ. Σπανάκη, Μνημεῖα Κρητικῆς Ἱστορίας, τ. I, Ἡράκλειο 1910, σ. 22.

⁵) βλ. Eva Tea, Saggio sulla storia religiosa di Candia dal 1590 al 1630, negli Atti del Reale Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, t. LXXII, 1912 - 13, Parte seconda.

⁶) Ἔβα Τέα, ὁ. π. σ. 4, καὶ Σπ. Θεοτόκη, Μνημεῖα Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, τ. Α', Ἀθήναι 1932, ἔκδοση Ἀκαδημίας, σ. 222.

χτηκε τὸ 1320⁷, εἶναι μιὰ πλούσια καὶ σπουδαιότατη συλλογὴ τέτιων ἔγγράφων, σχετικῶν μὲ ἐκκλησιαστικά καὶ κυρίως περιουσιακῆς φύσεως ζητήματα, πού, ἂν δημοσιευεῖ καμιὰ φορὰ, θὰ φέρει στὸ φῶς ἄπειρα στοιχεῖα, ἄγνωστα μέχρι σήμερα, γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τῆς Κρήτης κατὰ τὴν περίοδο ἐκείνη τῆς Βενετοκρατίας⁸.

Ἐνα ἀπὸ τὰ ἔγγραφα αὐτὰ τῶν συμφωνιῶν μεταξὺ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας τῶν Βενετῶν στὴν Κρήτη καὶ τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας εἶναι καὶ τὸ δημοσιευόμενον παρακάτω. Ἡ συμφωνία αὕτη ἔγινε μεταξὺ τοῦ λατίνου Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης Alinrando καὶ τοῦ Δόγη τῆς Βενετίας, Ἰωάννη Superentio ἢ Soranzo (1312 · 1327)⁹. Αὐτὸ ἐπικυρώνει τὴ γνωμάτευση τοῦ διδάσμου νομικοῦ συμβούλου τῆς Βενετίας Fra Paolo Sarpi (1552 - 1623), σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία οἱ 130 σὺνίτες παπᾶδες τῆς Κρήτης, πὸ θὰ δοῦμε παρακάτω, οἱ ἐκκλησίες τους, τὰ μοναστήρια τους καὶ τὰ νοσοκομεῖα τους εἶναι μὲν ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ δικαιοδοσία τῶν Κρητικῶν Ἀρχῶν (τοῦ Δούκα), ὄχι ὁμως καὶ ἀπὸ τὴ δικαιοδοσία τοῦ Δόγη.

Τὸ ἔγγραφο αὐτὸ βρίσκεται στὸ Cívico Museo Correr τῆς Βενετίας, Mss. Prov. Div. C. 675/v. Ἀντίγραφό του εἶχε τὴν εὐγενῆ καλωσύνη νὰ μοῦ στείλει τὸ 1954 ὁ τότε διευθυντῆς τοῦ Museo Correr ἀείμνηστος Mario Brunetti, στὴ μνήμη τοῦ ὁποίου ἀφιερώνω τὸ δημοσίευμα τοῦτο¹⁰.

Δημοσιεύεται, ὡς συνήθως, στὸ πρωτότυπο καὶ σὲ μετάφραση στὴν ἑλληνικὴ, γινομένη ἀπὸ τὸν Ν. Πλάτωνα, Ἔφορο Ἀρχαιοτήτων Κρήτης, τὸν ὁποῖο εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ τὴ θέση τούτη.

⁷ Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μεγάλη σπουδαιότητα πὸ ἔχει γιὰ τὴν ἱστορία τῆς

¹) Τὸ πρωτότυπο τοῦ πολυτιμου αὐτοῦ ντοκουμένου βρίσκεται στὸ Archivio di Stato Venezia (V. A. S), Archivio del Duca, V, μὴ εἶναι ἀρκετὰ κατασχεμένο. Ἄλλο ἀντίγραφο σὲ καλύτερη κατάσταση, βρίσκεται στὴ Bibliotheca S. Marco di Venezia (V. B. M.) Lat. X, 179.

⁸) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κρήτης, πὸ στὸ παρελθὸν ἔδειξε λαμπρὰ δείγματα τοῦ ἐνδιαφέροντός της γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ τόπου τούτου, ἐκδίδοντας μὲ δαπάνες της τὸ γνωστότατο σπουδαῖο περιοδικὸ «Χριστιανικὴ Κρήτη», ἔπρεπε νὰ ἐπιδείξει ἐνδιαφέρον καὶ σήμερα, γιὰ τὴν συγκέντρωση καὶ δημοσίευση τέτιων ἱστορικῶν ντοκουμέντων, πὸ ἀφοροῦν τὴν ἱστορία τῆς ἰδίας τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης, καὶ νὰ ὑποστηρίξει ἠθικὰ καὶ ὕλικὰ ἐκείνους πὸ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν συγκέντρωση καὶ δημοσίευση τέτιων στοιχείων.

⁹) Βλ. Ἐββα Γέα, ὁ. π. σ. 44 καὶ Σ. Ξανθοῦδίδης «Χριστιανικὴ Κρήτη» Β', ὁ. π. σ. 279. Ὁ Ξανθοῦδίδης κακῶς μεταφράζει τὴν λ. principe = Δούκας τῆς Κρήτης, ἐνῶ ἐννοεῖ τὸν ἴδιο τὸ Δόγη καὶ τὴν ἴδια τὴν Κυβέρνηση τῆς Βενετίας. Βλ. προσφωνήσεις τῶν Γενικῶν Προβλεπτῶν σις ἐκθέσεις τους. (Μνημεῖα Κρητ. Ἱστορίας τόμοι II, III, κλπ).

¹⁰) Ἀπέθανε τὸ 1956.

Ἐκκλησίας τῆς Κρήτης κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς Βενετοκρατίας, πού εἶναι μέχρι σήμερα ἄγνωστη σὺς λεπτομέρειές της, τὸ δημοσιευόμενον ἔγγραφο συμβάλλει ἐπίσης στὴν ἔρευνα τῶν ἑπωνύμων κρητικῶν οἰκογενειῶν, πού πολλα ἀπὸ τὰ ἀναφερόμενα ἐδῶ διασώζονται μέχρι σήμερα.

Cívico Museo Correr — Mss. Prov. Div. C. 676/V¹¹.

In Christi nomine. Amen. Anno Nativitatis eiusdem millesimo trecentesimo vigesimo tertio. Mense Augusti. Die XXVI. Indictione VI. Candide Insule Cretae. In Pallatio Ducis Cretae. Presentibus Ugolino Similiant (u s), Jacobo Asollis, Thoma de Valdagno et Nicolao de Firmo quondam ser Viti, testibus ad hec vocatis specialiter et rogatis. Cum ad Dei laudem et Insule Cretae statum et pro omni requie et animorum quietatione, infra partes infrascriptas perpetuo servanda et contentionum; disconsionum et discordiarum, ut dicitur, tolenda infrascriptam concordiam et compositionem per divinam providentiam et bonarum personarum intendentium facta et deliberata sit fuerit et tandem cum solemnitate debita confirmata inter magni-

Ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ. Ἀμήν. Ἔτει ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως χιλιοστῶ τριακοσιοστῶ εἰκοστῶ τρίτῳ. Μηνὶ Αὐγούστῳ. Ἡμέρᾳ 26ῃ Ἰνδικτιῶνος ἕκτης. Ἐν Χίνδακι τῆς νήσου Κρήτης. Ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ Δούκα τῆς Κρήτης¹². Παρόντων τῶν Οὐγολίνου Similiantus, Ἰακώβου Azzolis, Θωμᾶ de Valdagno, καὶ Νικολάου de Firmo τοῦ ποτὲ κυρίου Viti, κληθέντων ἐπὶ τοῖτοις ὡς μαρτύρων καὶ εἰδικῶς ἐνταλέντων.

Ἐπειδὴ πρὸς δόξαν τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ καθεστῶτος τῆς Κρήτης καὶ ὑπὲρ πάσης ἡσυχίας καὶ διασώσεως τῆς ἡρεμίας τῶν ψυχῶν εἰς τὸ ἔσαι καὶ ἐπίσης πρὸς ἄρσιν πάσης διχογνωμίας καὶ διαφωνίας, ὡς λέγεται, ἐγένετο μεταξὺ τῶν ὡς κάτωθι ἀναγραφόμενων μερῶν καὶ ἀπεφασίσθη θεία προνοία καὶ ἐπινεύσει ἀγαθῶν προσώπων ἢ κατωτέρω συμφωνία καὶ σύμβασις καὶ ἐπὶ πλέον μὲ τὴν ὀφειλομένην ἐπισημότητα ἐπεκυρώθη μεταξὺ τοῦ μεγαλοπρεποῦς κυρίου Ἰωάν-

¹¹) Il Direttore di oggi del Museo Correr ebbe la bontà di collazionare all' originale del manoscritto il testo latino Mi sento obbligato di ringraziarlo anche da qui.

¹²) Δούκας τῆς Κρήτης τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἦταν ὁ Enrico Michiel. (Βλ. πίνακα δουκῶν Hip. Noiret, Documents Inédits pour servir à l' Histoire de la domination venitienne en Crète, Paris 1892 p. 555).

ficum dominum dominum Joannem Superantio inclitum ducem et comune Veneciarum ex parte una, et Reverendum in Christo patrem et dominum fratrem Alivrando canonicum capitulum et clerum Cretae ex altera; de quibus, concordiam et compositionem plene constat publico instrumento scripto manu Baxiani publici apostolica et imperiale auctoritate notario aucthorale scriba; scripto dicto instrumento et roborato 1322 Indictione decima die XXIII Decembris, ut inferior; et cuius compositiones et concordia tenendo ad futuram memoriam infra et tandem, dicte partes omnia et singula infrascripta, que ex forme dicte compositionis et concordium vicissim agenda erat, dictam compositionem exequentes perficerint et adimpleverint; Adeo dictus dominus Archiepiscopus et capitulum cretensis Ecclesie nomine suo et cleri cretensis, presentibus egregio viro Domino Thoma Dandolo, honorabili ducha Cretae, et eius consilio, nobilibus viris dominis Bernardo Demolino, et

νου Superantius, ἐνδόξου δόγη¹³ καὶ τοῦ Κοινοῦ τῶν Βενετῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ Σιβασμίου ἐν Χριστῷ Πατρὸς καὶ κυρίου ἀδελφοῦ Alivrandus, τῶν Κανονικῶν¹⁴, τοῦ Καπίτουλου¹⁵ καὶ τοῦ κλήρου τῆς Κρήτης ἀφ' ἑτέρου· περὶ τῆς ὁποίας συμφωνίας καὶ συμβάσεως ὑπάρχει πλήρης βεβαίως διὰ δημοσίου συμβολαίου, γραφέντος διὰ χειρὸς τοῦ Βαχίανου, συμβολαιογράφου τοῦ δημοσίου κατ' ἀποστολικὴν καὶ αὐτοκρατορικὴν ἐξουσιοδότησιν καὶ δουκικοῦ γραφῆος· τοῦ ὡς ἄνω συμβολαίου γραφέντος καὶ κυρωθέντος ἐν ἔτει 1322, Ἰνδικτιῶνος δεκάτη, ἡμέρα 28 Δεκεμβρίου, ὡς κάτωθι καὶ τοῦ ὁποίου συμβολαίου ἡ σύμβασις καὶ συμφωνία κρατοῦν τὰ ὡς κάτωθι γεγραμμένα εἰς μέλλουσαν μνήμην καὶ μάλιστα ἵνα τὰ ὡς κάτωθι μέρη ἐν τῷ συνόλω καὶ ἐν τοῖς καθέκαστα, ὅσα ἐκ τοῦ τύπου τῆς εἰρημένης συμβάσεως καὶ συμφωνιῶν ἔδει ἀμοιβαίως νὰ γίνουν, δύνανται νὰ φέρουν ταῦτα εἰς πέρας καὶ ἐκκληρώσουν, τηροῦντες τὴν εἰρημένην συμφωνίαν.

Πρὸς τοῦτο ὁ εἰρημένος κύριος Ἀρχιεπίσκοπος καὶ τὸ καπίτουλον τῆς Κρητικῆς Ἐκκλησίας ἐν ὀνόματι αὐτοῦ καὶ τοῦ Κρητικοῦ Κλήρου, παρουσία τοῦ ἐξόχου ἀνδρὸς κυρίου Θωμᾶ Dandolo, ἐντιμοτάτου δούκα τῆς Κρήτης, καὶ τοῦ συμβουλίου του, τῶν εὐγενῶν κυρίων Βερ-

¹³) Τὸν πλήρη τίτλο του βλέπε παρακάτω σ.

¹⁴) Canonico λέγεται καὶ σήμερα ὁ ἱερέας πὺ βοηθεῖ τὸν ἐπίσκοπο στὰ ἱερατικά του καθήκοντα. Οἱ Canonici ἔπαιφναν μέρος στὰ Capitoli

¹⁵) Capitolo εἶναι ἡ σύνοδος τοῦ κλήρου Ἱερά Σύνοδος. Βλ. καὶ Χριστιανική Κρήτη Β' σ. 294.

Leonardo Marcango consiliariis eius pro Domino Duce et Dominio Venetiarum recipientibus, et confessi fuerunt quod predictos Dominos Ducem et Comune Venetiarum, ac per ipsum Dominum Ducham suosque Consiliarios ad mandatum predicti Domini Ducis Venetiarum, secundum tenorem dicte concordie bene confecte, ipsis Domino Archiepiscopo, Canonicis, Capitulo et clero cretense, dicta concordia et compositio de infrascriptis ad de casalibus permutationis nomine eis tradendis et assignandis et nunc traditis et consigatis . . . casali vocato Marathi-

νάργου Demolino και Λεονάρδου Marcango, συμβούλων αὐτοῦ, ἐνεργούντων ἐν ὀνόματι τοῦ Δόγη και τοῦ Κοινοῦ τῶν Βενετῶν¹⁶, συνωμολόγησαν ὅτι δι' αὐτοῦ τούτου τοῦ κυρίου Δούκα και τῶν συμβούλων του, ὡς ἐντολέων τοῦ προειρημένου κυρίου Δόγη τῶν Βενετῶν, κατὰ τὸ γράμμα τῆς εἰρημένης καλῶς συντελεσθείσης συμφωνίας, εἰς αὐτοὺς τούτους τὸν κύριον Ἀρχιεπίσκοπον, τοὺς Κανονικοὺς, τὸ Καπίτουλον και τὸν Κρητικὸν Κλήρον ἢ εἰρημένη σύμβασις και συμφωνία περὶ τῶν ὡς κατωτέρω ὀρίζει περὶ τῶν χωρίων, τὰ ὅποια ὑπὸ μορφὴν ἀνταλλαγῆς εἰς αὐτοὺς πρέπει νὰ παραδοθῶν και νὰ κατακυρωθῶν και τὰ ὅποια τώρα εἰς αὐτοὺς παραδίδονται και κατακυροῦνται, ἦτοι τοῦ χωρίου τοῦ λεγομένου Μαραθίτης¹⁷, τὸ ὅποιον κατέχουν ἐκ

¹⁶) Comune Veneziarum = τὸ Κοινό, ἢ Κοινότητα, τὸ Κράτος τῆς Βενετίας.

¹⁷) Ὁ Μαραθίτης ἦτανε δυὸ χωριά: Ἀπάνω και Κάτω Μαραθίτης. Ὁ Ἀπάνω ἦτανε πιδὸ μεγάλο· τὸ 1583 εἶχε 156 κατοίκους, ἐνῶ ὁ Κάτω εἶχε μόνο 69. (βλ. Pietro Castrolifalca, Libro de Information delle cose pubbliche del Regno di Candia ecc. Biblioteca Marciana Mss. Italiani, Cl. VI, No 156/6005, K. 101). Τὸ χωριὸ ἀναφέρεται ἐπίσης ἀπὸ τὸν Barozzi (Francesco Barozzi, Descriptione dell'Isola di Creta, 1577, Bibliothèque Nationale à Paris, Fonds italien 384), και ἀπὸ τὸν Francesco Basilicata, Relazione ecc. del 1630, fo 36v, (Biblioteca Marciana, Mss. Italiani, Cl. VII, No 1683/8976).

Ὁ Μαραθίτης ὑπῆρχε τὸ 1630, ἀφοῦ ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Βασιλικάτα. Ἀντίθετα στὴν τουρκικὴ ἀπογραφή, ποὺ ἐγινε ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωση τοῦ Χάντακα, τὸ 1671, (βλ. Ν. Σταυρινίδη, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα τῆς Τουρκοκρατίας ἐν Κρήτῃ, «Κρητικὰ Χρονικά», Α', σ. 84 ἐξ.) δὲν ἀναφέρεται. Ἀσφαλῶς, λοιπόν, καταστράφηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους κατὰ τὴ διάρκεια τῆς πολιορκίας τοῦ Χάντακα ἰσως ἐπειδὴ ἦτανε κονιά στὸ τουρκικὸ στρατιωτικὸ φρουρίο, ποὺ εἶχε ἐγκατασταθεῖ στὴ σημερινὴ Φορτέσσα.

Κατὰ τὴν πανούκλα τοῦ 1592 οἱ κάτοικοι τοῦ Μαραθίτη ξεσηκώθηκαν κατὰ τῆς βενετικῆς κυριαρχίας και δὲν ἐπέτρεψαν νὰ σταλοῦν τρόφιμα στοὺς δοκιμαζόμενους κατοίκους τοῦ Χάντακα. «Τὸν Μιχαλὴ Πίτσουλο, ποὺ εἶχαν ὑπο-

ti, quod tenent a Comune Venetiarum heredes q Mathei Raguseo, et casali vocato La Xerolea, quod tenent a Comune Venetiarum, Nicolaus Pasqualigo et illi de Cha Pantaleo, et quem de centum triginta clericis grecis per ipsum Dominum Archiepi-

τοῦ Κοινοῦ τῶν Βενετῶν οἱ κληρονόμοι τοῦ ποτὲ Μιτθαίου Ραγουζαίου, καὶ τοῦ χωρίου τοῦ λεγομένου Ξερολέα¹⁸, τὸ ὁποῖον κατέχουν ἐκ τοῦ Κοινοῦ τῶν Βενετῶν¹⁹ ὁ Νικόλαος Πασκουαλίγκος καὶ οἱ τοῦ οἴκου Πανταλέου, καὶ ἐπίσης περὶ τῶν 130 ἑλλήνων κληρικῶν τῶν καθορισθέντων ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ κυρίου Ἀρχιεπισκόπου, καὶ οἷτι.

δειξεὶ σὰν ἀρχηγὸ τῆς ἀνταρσίας, φυλάκισα καὶ διάταξα τοὺς στρατιῶτες νὰ τὸν θανατώσουν μπροστὰ στὸ ἴδιο τὸ χωριὸ καὶ τοὺς στενοὺς συγγενεῖς του, νὰ τὸν σύρουν καὶ νὰ τὸν κρεμάσουν ἀπὸ τὸ ἓνα πόδι σ' ἓνα δέντρο. Διάταξα ἐπίσης νὰ κάψουν καὶ νὰ κατεδαφίσουν τὰ σπιτία ἐκείνων πού πῆραν μέρος στὴν ἀνταρσία», ἀναφέρει στὴν ἐκθεσὴ του τοῦ 1594 ὁ καπετάνιος τοῦ Χάντακα Φίλιπ. Πασκουαλίγκο. (Βλ. Στέγγ. Γ. Σπανάκη, Μνημεῖα Κρητικῆς Ἱστορίας. τόμ. ΙΙΙ, Ἡράκλειο 1953, σ. 78). Σήμερα ὑπάρχει ἐκεῖ μικρὸς συνοικισμὸς, μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα, μὲ 52 κάτοικους (Βλ. Πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ἀπογραφὴ 1951, Ἀθῆναι 1955, σ. 78).

¹⁸ Τὸ χωριὸ Ξερολιά (δηλαδὴ: ξερὴ ἐλιά) δὲν ἀνιφέρεται σὲ κανένα ἀπὸ τοὺς παραπάνω καταλόγους. Μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ λέγονται σήμερα πολλὰ τοπωνύμια τῆς Κρήτης (Πεδιάδα, Μαλεβίτσι, Τέμενος, Σητεία, Σέλινο, Κυδωνία κλπ. Βλ. Ἀρχεῖο τοπωνυμίων Κρήτης, στὸ Ἱστορικὸν Μουσεῖον Κρήτης). Τὸ ἀναφερόμενο ἐδῶ χωριὸ τοῦ 1323 ἦταν, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, τὸ μικρὸ μετοχάκι, πού εἶναι ΝΔ τοῦ Ἀγ. Σύλλα Τεμένους.

¹⁹ Ὅλη ἡ περιοχὴ γύρω ἀπὸ τὸ Χάντακα «ἢ μεταξὺ τῶν δύο σκαλῶν», δηλαδὴ ἀπὸ τὸ Κακὸν Ὅρος μέχρι τὸ Στρούμπουλα, καὶ μέχρι τὸ φρούριο Τέμενος (Κανλί Καστέλι), ἐξαιρέθηκε, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ἀπὸ τὴ διανομὴ τῆς Κρήτης σὲ φέουδα καὶ τὴν ἐκράτησε ἡ Βενετικὴ Κυβέρνηση γιὰ λογαριασμὸ τῆς. Ἄρα καὶ ὁ Μυρτιθίτης καὶ ἡ Ξερολιά, πού βρίσκονται μέσα στὴν περιοχὴ αὐτῇ, ἀνῆκαν στὴ Βενετικὴ Κυβέρνηση καὶ αὐτὴ τὰ διέθεσε στοὺς βενετοὺς Ραγουζαῖο Νικ Πασκουαλίγκο καὶ στοὺς Πανταλέους. Τώρα μὲ τὴ δημοσιευόμενὴ συμφωνία τὰ χωριά αὐτὰ παραδίδονται στὴ δικαιοδοσίᾳ τοῦ Λατινικοῦ Κλήρου « ὑπὲρ πάσης ἡουχίας καὶ διασώσεως τῆς ἡρεμίας τῶν ψυχῶν...» ὅπως ἀναφέρεται προηγουμένως (βλ. σ. 246).

Ὁ Ραγουζαῖος, ὁ Πασκουαλίγκος καὶ Πανταλέος ἦσαν ἀπὸ βενετοάνικες οἰκογένειες, ἀλλὰ ἐξελληνίστηκαν. Ἐνὺς ἀπὸ τοὺς Ραγουζαῖους ὁ Γεώργιος πήρε, φαίνεται, μέρος στὴν ἐπανάσταση τοῦ Λέοντ. Καλέργη τοῦ 1341 καὶ ἀποκαταστάθηκε μὲ θέσπισμα τῆς Βενετικῆς Γερουσίας τὸ 1382 μαζί μὲ τὰ παιδιὰ τοῦ Α. Καλέργη (Βλ. Σ Θεοτόκη. Θεσπίσματα τῆς Βενετικῆς Γερουσίας 1281 - 1385, Μνημεῖα Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, τόμ Β', τεύχ. ΙΙ, Ἀθῆναι 1937 σ. 230) Καὶ οἱ Πασχαλίγκοι ἐξελληνίστηκαν. Στὸ Ἱστορικὸ Μουσεῖο Κρήτης ὑπάρχει ἐπιτύμβια πλάκα τοῦ 1605 τοῦ Ἰωάννη Πασχαλήγου μὲ ἐπιγραφὴ ἑλληνιστί. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ Πανταλέοι

scorum . . . qui sunt hic, videlicet: Antonius Metacheristi: papas vassili Andrianopoliti, papas Thomas Casturi, filius q. papatis Nicolai, papas (?) filius papatis vassilij Saclichi, papas Sifi Coti, Leo filius Johanno (?) Coti, papas Johanno Romeo, papas Johannes Fastafili, papas Georgius filius papatis Johanno Ca-

νες είναι οι ακόλουθοι, ήτοι ²⁰:

1) Ἀντώνιος Μεταχειριστής. 2) παπᾶς Βασίλης Ἀνδριανοπολίτης ²¹. 3) παπᾶς Θωμᾶς Καστούρης ²², υἱὸς τοῦ ποτὲ παπᾶ Νικολάου. 4) παπᾶς υἱὸς τοῦ παπᾶ Βασίλη Σαχλίκη ²³. 5) παπᾶς Σήφης Κότης. 6) Λέος υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Κότη. 7) παπᾶς Ἰωάννης Ρωμαῖος. 8) παπᾶς Γιάννης Φασταφύλης 9) παπᾶ Γεώργιος, υἱὸς τοῦ παπᾶ Ἰωάννου

²⁰) Ἡ ἀπαιτήση τοῦ λατινοῦ Ἀρχιεπίσκοπου νὰ ἔχει κάτω ἀπὸ τὴ δικαιοδοσία του τοὺς 130 παπᾶδες τοῦ Χάντακα ὑπῆρχε ἀπὸ τὸ 1266. (Βλ. Eva Tea, ὁ, π. σ. 42 καὶ Archivio Duca di Candia Catasticum Ecclesiarum et Monasteriorum Communis, Β 13). Τὸ δικαίωμα αὐτὸ τὸ ἀναγνώρισε ἡ Βενετία μὲ τὴ συμφωνία ποὺ ἔκανε μὲ τὸ λατινὸ Ἀρχιεπίσκοπο στὶς 28 Δεκεμβρίου 1322. (Βλ παρακάτω καὶ Στ. Γ. Σπανάκη, Μνημεῖα Κρητικῆς Ἱστορίας, τόμ. Ι, σ. 15). Ἡ σύμβαση αὐτὴ ἀναφέρεται καὶ στὰ Acta et Decreta Consilij Rogatorum Venetiarum Res Creticas Illustrantia 1293 - 1385, Liber VI, 1320 - 1322, fo 67 - 70. (Βλ. Σπ. Θεοτόκη, Μνημεῖα Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, τόμ. Β', τεῦχος Ι, Ἀθῆναι 1936, σ. 74).

²¹) Τοὺς 150 οὐνίτες παπᾶδες ἔδωσαν 55 οἰκογένειες τοῦ Χάντακα, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ οἰκογενειακὰ ἐπίθετά τους. Στὸν παρακάτω κατάλογο ἀναφέρονται 13 παπᾶδες μὲ τὸ ἐπίθετο Καλιάτης, 12 μὲ τὸ ἐπίθετο Καλάπτης, 9 μὲ τὸ ἐπίθετο Χαραλάμπης, 7 μὲ τὸ Ἀνδριανοπολίτης, 5 μὲ τὸ Σιδερος, 4 μὲ τὸ Βροντίσης, 4 μὲ τὸ Σιλαμίτης, 3 μὲ τὸ Σιλιγράφος, 3 μὲ τὸ Ναυτόπουλος, 3 μὲ τὸ Μουρλάτος, 3 μὲ τὸ Κουζίνος, 3 μὲ τὸ Χανδακίτης κλπ. Στὶς ἀρχὲς τῆς Βενετοκρατίας ἦτανε λίγοι οἱ Κρητικοὶ ποὺ συμπιθούσαν τοὺς Βενετοὺς καὶ τὴν καθολικὴ θρησκεία.

²²) Ἀσφαλῶς ὁ ἀντιγραφεὺς τοῦ ἐγγράφου διάβασε ἐσφαλμένα τὸ Gasturi, Πῆρε τὸ G γιὰ C. Συνεπῶς πρέπει νὰ διαβαστεῖ σωστὰ Γαστούρης, ὅπως μᾶς εἶναι γνωστὸ καὶ ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χάντακα S. Christo Gasturi, ποὺ βρισκότανε στὴ σημερινὴ δόδ Σπιναλόγκας. (Βλ. χάριτη τοῦ Χάντακα τοῦ Werdmüller ἀριθ. 27). Ἡ ἐκκλησία αὐτὴ φαίνεται νὰ ἀνῆκε στὴν οἰκογένεια Γαστούρη, ἢ ὁποῖα ἦτανε οἰκογένεια παπάδων. Σὲ ἐγγράφο τοῦ 1301 ἀναφέρεται ὁ Nichiforus Casture, κάτοικος τοῦ Χάντακα, ποὺ ἦτανε κι αὐτὸς παπᾶς. (Βλ. Benvenuto de Brixano, notaio in Candia, 1301-1302, a cura di Raimondo Morozzo della Rocca, Venezia 1950, p 152).

²³) Τὸ ἐπίθετο Σαχλίκη μᾶς εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὸν ποιητὴ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1500 Στέφανο Σαχλίκη, ποὺ πιθανὸν νὰ ἦτανε ἀπόγονος τῆς ἴδιας οἰκογένειας τοῦ παπᾶ Βασίλη Σαχλίκη, ἀφοῦ καὶ ὁ Στέφανος γεννήθηκε καὶ ἐξῆος στὸ Χάντακα. (Βλ. Στυλ. Ἀλεξίου, Κρητικὴ Ἀνθολογία, Ἡράκλειον 1954, σ. 30).

lapti, papas Michael filius papatis Cusino, papas Georgius filius papatis Johanno Xotroco, papas Johanno filius quondam papatis Marco, papas Johanno Calapti, Michieli Calapti, Leo filius Georgii Carlambi, Theodulo papas, papas Georgius Milissi, papas Johannes Assiti, papas Johannes filius papatis Vassili Andrianopoliti, papas Michael Fastafilii, Alessius filius Johanno Naptopulo . . . filius Petri Vergici, Johannes frater suprascripti . . . , Costa Murlato filius papatis Georgii: Leo Codomiri, papas . . . filius papatis Vassilij Andrianopoliti, . . . filius Johanno Simi-

Κυλάπτη²⁴. 10) παπᾶς Μιχαήλ, υἱὸς τοῦ παπᾶ Κουζίνου. 11) παπᾶς Γεώργιος, υἱὸς τοῦ παπᾶ Ἰωάννου Ξωτρόχου. 12) παπᾶς Ἰωάννης, υἱὸς τοῦ ποτιέ παπᾶ Μάρκου. 13) παπᾶς Ἰωάννης Καλάπτης. 14) Μιχαήλ Καλάπτης. 15) Λέος, υἱὸς τοῦ Γεωργίου Χαραλάμπη. 16) Θεόδουλος παπᾶς. 17) παπᾶς Γεώργιος Μιλίσης. 18) παπᾶς Ἰωάννης Ἀσίτης²⁵. 19) παπᾶς Ἰωάννης, υἱὸς τοῦ παπᾶ Βασίλη τοῦ Ἀνδριανopolίτη. 20) παπᾶς Μιχαήλ Φασταφύλης 21) Ἀλέξιος, υἱὸς τοῦ Ἰωάννη Ναυτόπουλου. 22) . . . , υἱὸς τοῦ Πέτρου Βεργίτη²⁶. 23) Ἰωάννης, ἀδελφὸς τοῦ ἀνωτέρω . . . . 24) Κώστας Μουρλάτος, υἱὸς τοῦ παπᾶ Γεωργίου. 25) Λέος Κοντομοίρης. 26) παπᾶς . . . , υἱὸς τοῦ παπᾶ

²⁴) Ὑποθέτω πὸς πρόκειται γιὰ τὸ κοινότατο τότε ἐπαγγελματικὸ ὄνομα Καλαφάτης, ποὺ ἦταν ὁ τεχνίτης ποὺ καλαφατιζε τὰ πλοῖα καὶ ἀνιγράφηκε ἑσφαλμένα. Ἡ λ. εἶναι βυζαντινὴ ἀλλὰ καὶ βενετσιάνικη (calafato) καὶ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ ταυτόσημο qalfat

²⁵) Τὸ οἰκογενειακὸ ὄνομα Ἀσίτης μᾶς δίδει τὴν προέλευση τοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ Ἀσίτες Μαλεβιζίου, ποὺ, ὅπως φαίνεται, ἀποίκισαν πρῶτοι οἱ Ἀσίτες. Τὸ χωριὸ ἀπὸ ἀναφέρεται σὲ συμβόλαιο τοῦ 1271 (Βλ. Documenti della Colonia Veneziaua di Creta, a cura di Ant. Lombardo, Torino 1942, p. 2)

²⁶) Ὁ Μ. Ι. Μανούσακας στὴ διεξοδικὴ ἐργασία του: Ἡ Ρεθυμνιώτισσα σουλτὰνα Εὐμενία Βεργίτη, «Κρητικὰ Χρονικὰ» Ε', σ. 349 κ.ἑξ., ἀναφέρει (σ. 379 ὑποσ. 87), ὅτι πρῶτη μνεῖα τοῦ ὀνόματος Βεργίτης στὴν Κρήτη ἀναφέρεται στὸ γνωστὸ ποίημα τοῦ Στ. Σαχλίκη τοῦ 15 αἰῶνα (Βλ. W. Wagner, Carmina Graeca Medii aevi, Lipsiae 1874, p. 97). Ὅμως ἡ παλαιότερη μνεῖα τοῦ ἐπιθέτου Βεργίτης, τὸ ὁποῖο σώζεται καὶ σήμερον στὴν περιφέρεια τοῦ Ρέθυμνου, ἀναφέρεται σὲ κρητικὰ συμβόλαια τοῦ 1301. (Βλ. Benvenuto de Brignano notaio in Candia ecc. op. cit. p. 6, 8, 14, 21, 46, 136) Σχετικὰ μὲ τὴν μεγάλη αὐτὴ οἰκογένεια τῶν Βεργίτηδων, ἀπὸ τὴν ὁποία κατάγεται καὶ ἡ σουλτὰνα Εὐμενία, πρῶτη εὐνοουμένη τοῦ σουλτάν Μεχμέτ Δ', ἡ γνωστὴ Ρεμπιά Γκιουλνούς, βλ. Μ. Ι. Μανούσακας, ὁ π. καὶ Νικ. Σταυρινίδης, Ρεμπιά Γκιουλνούς, τὸ ἑαρινὸ ροδόσταμο, ἡ Ρεθυμνία Χριστιανὴ Σουλτὰνα, ἔφημ. «Πατρίς» Ἡρακλείου, 27 Ἰουνίου — 28 Σεπτεμβρίου 1950.

nachi, Leo Thologiti, filius q. Nicole, Georgius filius q. Nicolai Carlambi, Nichitas frater eius, papas Johanno Siminachi, filius Georgii, papas Johanno filius papatis Antonij Tricha, Costa Vrondisi . . . Calapti, papas Georgius filius papatis Calapti Nicole, Philippus filius Georgii Caliat, Stephanus filius Johannis Codomiri, Georgius Chiefala filius Michaelis, papas Lucas Mistopa, papas Johannes filius q. Georgii Cliti, papas Georgius Miliara, Luchas . . . papas Johannes Procopi, papas Vassili Cali-

Βασίλη 'Ανδριανοπολίτη. 27) . . . , υἱὸς τοῦ 'Ιωάννη Σημινάκη", 28) Λέος Θεαλογίτης, υἱὸς τοῦ ποτὲ Νικολάου. 29) Γεώργιος, υἱὸς τοῦ ποτὲ Νικολάου Χαραλάμπη 30) Νικήτας, ἀδελφὸς αὐτοῦ. 31) παπᾶς 'Ιωάννης Σημινάκης, υἱὸς τοῦ Γεωργίου. 32) παπᾶς 'Ιωάννης, υἱὸς τοῦ παπᾶ 'Αντωνίου Τρίχα. 33) Κώστας Βροντίσης²⁷. 34) . . . . Καλάπτης. 35) παπᾶς Γεώργιος, υἱὸς τοῦ παπᾶ Καλάπτη Νικολῆ. 36) Φίλιππος, υἱὸς τοῦ Γεωργίου Καλιάτη. 37) Στέφανος υἱὸς τοῦ 'Ιωάννου Κοντομοίρη. 38) Γεώργιος Κεφαλᾶς²⁸, υἱὸς τοῦ Μιχαήλ. 39) παπᾶς Λουκάς Μιστοπᾶς. 40) παπᾶς 'Ιωάννης υἱὸς τοῦ ποτὲ Γεωργίου Κλίτη. 41) παπᾶς Γεώργιος Μιλιαρᾶς²⁹. 42) Λουκάς . . . . 43) παπᾶ 'Ιωάννης Προκόπης. 44) παπᾶ Βασίλης Καλιάτης³¹. 45) πα-

²⁷⁾ Ἡ σήμερα χαρακτηριστικὴ κατάληξη τῶν κρητικῶν οἰκογενειακῶν ἐπιθέτων - ά κ η ς εἶναι σπανιότατη στὴν περίοδο τῆς Βενετοκρατίας, ὄχι ὁμως καὶ ἀγνωστη. Καὶ σὲ συμβόλαια τοῦ 1301 ἀναφέρεται: Μ α σ τ ρ ᾶ κ η ς (Βλ. Benvenuto de Brixano κλπ. op. cit. p. 149).

²⁸⁾ Ἐδῶ ἀναφέρονται 4 παπᾶδες Βροντίσηδες, ἀριθ. 33, 55, 117 καὶ 118. Πιστεύω ὅτι κάποιος ἀπὸ τοὺς Βροντίσηδες τούτους ἢ ἀπογόνους των, ἀφοῦ ἦταν οἰκογένεια ἱερωμένων, ἴδρυσε τὴν περιφημὴ μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου στὴν ἐπαρχία Καινούργιου, τὴ γνωστὴ σήμερα μονὴ Βροντισίου. Ἐὰν συμβαίνει ἔτσι, ὅπως πιστεύω, πρέπει νὰ λέγεται μονὴ Β ρ ο ν τ ῖ σ η καὶ ὄχι Β ρ ο ν τ ῖ σ ῖ ο υ, γιατί ὁ ἱδρυτὴς ἦταν Βροντίσης καὶ ὄχι Βροντίσιος

²⁹⁾ Στὸν κατάλογο τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Χάντακα ἀναφέρεται ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ Κεφαλᾶ, ἡ ὁποία βρισκότανε στὴ σημερινὴ ὁδὸ Ἴω. Περγιδάρη, ὅπου τὸ ξενοδοχεῖο Ἴδατο Ἄντρο. (Βλ. Giuseppe Gerola, Topografia delle Chiese della Città di Candia, estratto da «Bessarione», a. XXII, 1918, fasc. 1 - 4 (143 - 146). Τὸ ὄνομά της θὰ τὸ πῆρε ἀσφαλῶς ἀπὸ τὸν ἰδιοκτήτη της, ποῦ θὰ ἦταν κανεὶς Κ ε φ α λ ᾶ ς.

³⁰⁾ Γιὰ τὸ οἰκογενειακὸ ἐπίθετο Μιλιαρᾶς βλ. Στ. Γ. Σπανάκη, Τὸ οἰκογενειακὸ ἐπίθετο Μιλιαρᾶς, «Κρητικὰ Χρονικά» Γ', σ. 201 κ ἔξ.

³¹⁾ Τὸ οἰκογενειακὸ ἐπίθετο Καλιάτης (ἢ Καλιάκης) εἶναι κοινότατο σήμερα στὸ Μεσαμπέλο (Καλιάτης, Καλιατάκης, Παπακαλιάτης), ὅπου ἦταν ἐπίσης κοινότατο καὶ κατὰ τὸ 17. αἰῶνα (Βλ. «Χριστιανικὴ Κρήτη», Α', Ἡράκλειον 1912, Στ. Ξανθοῦδίδη, Κρητικὰ Συμβόλαια ἐκ τῆς Βενετοκρατίας, σ. 365).

ati, papas Georgius Caliatī, papas Johannes filius q. papatis Michaelis Nictopa, papas Hemanuel filius q. Alessij Tornichī, papas Davit filius q. papatis Georgii Siligadi, papas Leo filius papatis Michaelis Calaptī, papas Johannes filius q. papatis Nicole Calaptī, papas Hemanuel filius q. Theodori Caliatī, papas Stephanus frater eius, papas Nicolaus frater suprascriptorum, papas Johannes filius q. papatis Georgii Melissi, papas Nicolas filius papatis Johannis Vrondissi, papas Constantinus filius papatis Hemanuelis Lurotomo, Andreas Capadocha filius q. papatis Hemanuelis, papas Podhoniftis filius papatis Georgii Cloiti, Chiriacos filius papatis Vassilij Andrianopoliti, Georgius frater eius, Nicolaus filius q. Georgii Nonachi, Leo Eugenio, Philippus filius q. Theodori Sydero, Georgius filius q. Joannis Sydero, Hemanuel filius q. Nicolai Alevadino, Nicola filius papatis Simeonis Caliatī, Joannes filius q. Constantini Candachiti, papatis, Michaelis filius q. Constantini Cusino, Stephanus filius papa-

πᾶς Γεώργιος Καλιάτης. 46) παπᾶς Ἰωάννης, υἱὸς τοῦ ποτε παπᾶ Μιχαήλ Νυκτοπᾶ. 47) παπᾶς Ἐμμανουήλ, υἱὸς τοῦ ποτε Ἀλεξίου Τορνίκη⁹². 48) παπᾶς Δαβίδ, υἱὸς τοῦ ποτε παπᾶ Γεωργίου Σιλιγάρδου⁹³. 49) παπᾶς Λέος, υἱὸς τοῦ παπᾶ Μιχαήλ Καλάπτη. 50) παπᾶ Ἰωάννης, υἱὸς τοῦ ποτε παπᾶ Νικολάου Καλάπτη. 51) παπᾶς Ἐμμανουήλ, υἱὸς τοῦ ποτε παπᾶ Θεοδώρου Καλιάτη. 52) παπᾶς Στέφανος, ἀδελφὸς αὐτοῦ. 53) παπᾶς Νικόλαος, ἀδελφὸς τῶν ἄνωτέρω. 54) παπᾶς Ἰωάννης, υἱὸς τοῦ ποτε παπᾶ Γεωργίου Μελίση. 55) παπᾶς Νικόλαος, υἱὸς τοῦ παπᾶ Ἰωάννου Βροντίση. 56) παπᾶς Κωνσταντίνος, υἱὸς τοῦ παπᾶ Ἐμμανουήλ Λουροτόμου. 57) Ἀνδρέας Καπαδόκας, υἱὸς τοῦ ποτε παπᾶ Ἐμμανουήλ. 58) παπᾶς Ποδονίφτης, υἱὸς τοῦ παπᾶ Γεωργίου Χλοήτη. 59) Κυριακός, υἱὸς τοῦ παπᾶ Βασιλείου Ἀνδριανοπολίτη. 60) Γεώργιος, ἀδελφὸς αὐτοῦ. 61) Νικόλαος, υἱὸς τοῦ ποτε Γεωργίου Νονάκη. 62) Λέος Εὐγενιανός. 63) Φίλιππος, υἱὸς τοῦ ποτε Θεοδώρου Σιδέρου. 64) Γεώργιος, υἱὸς τοῦ ποτε Ἰωάννου Σιδέρου. 65) Ἐμμανουήλ, υἱὸς τοῦ ποτε Νικολάου Ἀλεβαδινοῦ. 66) Νικόλαος, υἱὸς τοῦ παπᾶ Συμεῶνος Καλιάτη. 67) Ἰωάννης, υἱὸς τοῦ ποτε παπᾶ Κωνσταντίνου Χανδακίτη. 68) Μιχαήλ, υἱὸς τοῦ ποτε Κωνσταντίνου Κουζί-

⁹²) Τὸ οἰκογ. ἐπίθετο Τορνίκη ἀναφέρεται καί σὲ συμβόλαιο τοῦ 1301, Alexandro Torniche. (βλ. R. Morozzo della Rocca, Benvenuto de Brixano ecc. op. cit. p. 22).

⁹³) Γιὰ τὸ οἰκογ. ἐπίθετο Σιλιγάρδος βλ. ὅσα ἀναφέρω στὸ: Συμβολή στην Ἱστορία τοῦ Λασιθίου κατὰ τὴ Βενετοκρατία, Ἡράκλειον 1957, σ. 123.

tis Georgii Murlato, Michael filius q. Nicola Silamiti, Joannes filius q. Michaelis Varucha, Nicola Sestofos filius q. papatis Constantini, Janni frater eius, Nicolaus Theriano Canischi, clericus filius papatis Vassilij: Leo filius q. Joannes Calonipto, dictus Candachiti, Georgius filius papatis Michaelis Cusino, Michaeli filius, q. Simeoni Caliat, papas Georgius filius papatis Vassilij Caliat, Dimitrius filius q. Joannis Sydero, ac . . . . filius Nichifori Miron, Michael Carlambi, Theodorus filius q. papatis Michaelis Calapti, Nichiforus filius papatis Georgii Cliopti, Costas filius papatis Georgii Caralambi, Hemanuel clericus frater eius, Theodorus filius q. Nicolai Xiluri, Nicola filius papatis Georgii Caliat, clericus: Hemanuel filius papatis Nicole Miro, Costa filius naturalis papatis Georgii Calapti, Georgius filius papatis Leonis alii filij sui, Georgij Mosto, papas Constantinus Andrianopoliti, papas Georgius Apladà, Michaeli filius Nicole Afrato, Georgius filius q. Nichite Caralambi, Marcus frater jpsius papatis Georgij, Marcus filius q. Nicole Xiluri, papas

νου. 69) Στέφανος, υἱὸς τοῦ πατρὸς Γεωργίου Μουράτου. 70) Μιχαήλ, υἱὸς τοῦ ποτὲ Νικόλα Σιλαμίτη. 71) Ἰωάννης, υἱὸς τοῦ ποτὲ Μιχαήλ Βαρούχα. 72) Νικόλαος Σέστοφος, υἱὸς τοῦ ποτὲ πατρὸς Κωνσταντίνου. 73) Γιάννης ἀδελφὸς αὐτοῦ. 74) Νικόλαος Θερινὸς Κανίσκης, κληρικὸς, υἱὸς τοῦ πατρὸς Βασίλη. 75) Λέως, υἱὸς τοῦ ποτὲ Ἰωάννου Κιλονίφτη, ὁ ἐπιλεγόμενος Χανδακίτης. 76) Γεώργιος, υἱὸς τοῦ ποτὲ πατρὸς Μιχαήλ Κουζίνου. 77) Μιχαήλ, υἱὸς τοῦ ποτὲ Συμεῶνος Κυλιάτη. 78) πατρὸς Γεώργιος, υἱὸς τοῦ πατρὸς Βασιλείου Κυλιάτη. 79) Δημήτριος, υἱὸς τοῦ ποτὲ Ἰωάννου Σιδέρου. 80) . . . υἱὸς τοῦ Νικηφόρου Μύρου. 81) Μιχαήλ Χαραλάμπης. 82) Θεόδωρος, υἱὸς τοῦ ποτὲ πατρὸς Μιχαήλ Καλάπτη. 83) Νικηφόρος, υἱὸς τοῦ πατρὸς Γεωργίου Κλιόπτη (Καλάπτη:). 84) Κώστας, υἱὸς τοῦ πατρὸς Γεωργίου Χαραλάμπη. 85) Ἐμμανουήλ, κληρικὸς, ἀδελφὸς αὐτοῦ. 86) Θεόδωρος, υἱὸς τοῦ ποτὲ Νικολάου Ξυλούρη⁸⁴. 87) Νικόλαος, υἱὸς τοῦ πατρὸς Γεωργίου Καλιάτη, κληρικὸς. 88) Ἐμμανουήλ, υἱὸς τοῦ πατρὸς Νικολάου Μύρου. 89) Κώστας, νόθος υἱὸς τοῦ πατρὸς Γεωργίου Καλάπτη. 90) Γεώργιος, υἱὸς τοῦ πατρὸς Λέου καὶ ἄλλοι υἱοὶ αὐτοῦ. 91) Γεώργιος Μόστος (ἢ Μόσκος:). 92) πατρὸς Κωνσταντίνος Ἀνδριανοπολίτης. 93) πατρὸς Γεώργιος Ἀπλαδάς. 94) Μιχαήλ, υἱὸς Νικολάου Ἀφράτου. 95) Γεώργιος, υἱὸς τοῦ ποτὲ Νικήτα Χαραλάμπη. 96) Μᾶρκος, υἱὸς τοῦ ἰδίου πατρὸς Γεωργίου. 97) Μᾶρκος, υἱὸς τοῦ ποτὲ Νικολάου Ξυ-

⁸⁴) Τὸ Ξυλούρης εἶναι κοινότητα καὶ σήμερον στὸ Ἡράκλειο.

Antonius Nomico filius papatis Michaelis Galino, Hemanuel filius Joannis Silamiti, Michaelis Calonipto dictus Candachiti, Dimitrius filius papatis Vassilij Andrianopoliti, Michaeli filius q. papatis Antonij Cumen(sis?), papas Nicola Eugenio, filius q. Joannes Mauro, Nicola filius Mussuri Naptopulo, Syderus filius q. Georgii Sydero, papas Antonius filius Georgii Sydero, Janni filius papatis Georgii Caliat, Andreas clericus frater suprascripti Joannis, Vassili clerico filius papatis Hemanuelis Lurotomo, Janni filius papatis Leonis Calapti, Michaeli frater eius, Jacobus filius Nicolai Caliat, filii q. papatis Simeonis, Janni filius Costa Vrondisi, Nichiforus frater eius, Leo filius Nichite Carlambi, Michaeli filius Nicole Alevadino, Vasili Texeraconditi filius q. papatis Joannis de Cazamba, Georgius frater eius, Joannes filius Vassili Siligardi, Georgius frater eius, Georgius Sestofoli, filius papatis Constantini, Georgius filius Stefani Murlato, Antonius Papadopulo filius Hemanuelis Silamiti, Joannes frater eius, Georgius Naptopulo filius Alexi: Michaelis filius Georgi Chiefala.

λόρη. 98) παπᾶς Ἀντώνιος Νομικός, υἱὸς τοῦ παπᾶ Μιχαὴλ Γαλανοῦ. 99) Ἐμμανουήλ, υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Σιλαμίτη. 100) Μιχαὴλ Καλόνηφτος, ὁ ἐπιλεγόμενος Χανδακίτης. 101) Δημήτριος, υἱὸς τοῦ παπᾶ Βασιλείου Ἀνδριανοπολίτη. 102) Μιχαὴλ, υἱὸς τοῦ ποτὲ παπᾶ Ἀντωνίου Κουμριανοῦ. 103) παπᾶ Νικόλαος Εὐγενιανός, υἱὸς τοῦ ποτὲ Ἰωάννου Μαύρου. 104) Νικόλαος, υἱὸς τοῦ Μουσούρου Ναυτοπούλου. 105) Σίδερος, υἱὸς τοῦ ποτὲ Γεωργίου Σίδερου. 106) παπᾶ Ἀντώνιος, υἱὸς τοῦ Γεωργίου Σίδερου. 107) Γιάννης, υἱὸς τοῦ παπᾶ Γεωργίου Καλιάτη. 108) Ἀνδρέας, κληρικός, ἀδελφὸς τοῦ προμνημονευθέντος Ἰωάννου. 109) Βασίλης, υἱὸς τοῦ παπᾶ Ἐμμανουήλ Λουροτόμου. 110) Γιάννης, υἱὸς τοῦ παπᾶ Λέου Καλάφτη. 111) Μιχαὴλ, ἀδελφὸς αὐτοῦ. 112) Ἰάκωβος, υἱὸς τοῦ Νικολάου Καλιάτη. 115 - 116) οἱ υἱοὶ τοῦ ποτὲ παπᾶ Συμεῶνος. 117) Γιάννης, υἱὸς τοῦ Κωστῆ Βροντίση. 118) Νικηφόρος, ἀδελφὸς αὐτοῦ. 119) Λέος υἱὸς τοῦ Νικήτα Χαραλάμπη. 120) Μιχαὴλ, υἱὸς τοῦ Νικολάου Ἀλεβαδινοῦ. 121) Βασίλης Τεσσαρακοντίτης, υἱὸς τοῦ ποτὲ παπᾶ Ἰωάννου ἐκ Κατσαμπᾶ. 122) Γεώργιος, ἀδελφὸς αὐτοῦ. 123) Ἰωάννης, υἱὸς τοῦ Βασιλείου Σιλιγάρδου. 124) Γεώργιος, ἀδελφὸς αὐτοῦ. 125) Γεώργιος Σεστοφίλης, υἱὸς τοῦ παπᾶ Κωνσταντίνου. 126) Γεώργιος, υἱὸς τοῦ Στεφάνου Μουρλάτου. 127) Ἀντώνιος Παπαδόπουλος, υἱὸς τοῦ Ἐμμανουήλ Σιλαμίτη. 128) Ἰωάννης, ἀδελφὸς αὐτοῦ. 129) Γεώργιος Ναυτόπουλος, υἱὸς τοῦ Ἀλέξη. 130) Μιχαὴλ, υἱὸς τοῦ Γεωργίου Κεφαλαῦ.

Quem etiam de ecclesiis sitis in suburbis Candide sive parochialia sive monasteria sive hospitalia seu xenodochia fuerint dimittendis et non impediendis, sicut tenebant et possidebant, tenent et possident etc. ut in dicta compositione continetur: que sunt iste infrascripte consignate et eis designate ad futuram memoriam, sicut inferius continetur: in primis ecclesia vocata Sancta Maria Vlachiernitissa, quam tenet ad presens Dominus Nicolaus Mauroceno canonicus cretensis, que ecclesia habet domos duos que sunt ad latere ipsius ecclesie, de versus boream et ponentem, et unam cochinam. Volvit dicta Ecclesia cum /// cum predictis domibus et cochina passus 86; habet etiam predicta Ecclesia cimiterium, cujus cimiterij dicte Ecclesie hij confines sunt: a facie versus tramontanam habet passus tres, a facie versus levantem habet passus quinque et dimidium, a facio versus

Ἐπίσης περὶ τῶν ἐκκλησιῶν τῶν κειμένων εἰς τὰ προάστεια τοῦ Χάνδακος, εἴτε ἐνοριακαὶ εἴτε μοναστήρια, εἴτε ὁσπιτάλια εἴτε ξενοδοχεῖα⁸⁶ ὑπῆρξαν αὐταί, νὰ ἀφεθοῦν ἐλεύθερα καὶ νὰ μὴ παρακωλύονται καὶ ὡς ἐκράτουν καὶ κατεῖχον ταύτας, οἷτω καὶ νῦν νὰ τὰς κρατοῦν καὶ νὰ τὰς κατέχουν, ὡς ἐν τῇ εἰρημένῃ συμβάσει περιέχεται: αἱ ὁποῖαι εἶναι αἱ ἀκόλυθοι, κατακυρούμεναι καὶ ἐνδεικνύμεναι εἰς αὐτοὺς πρὸς μέλλουσαν μνήμην, ὡς κατωτέρω περιέχεται: ἐν πρώτοις 1) Ἡ ἐκκλησία ἡ καλουμένη Παναγία ἡ Βλαχερνίτισσα⁸⁷, τὴν ὁποίαν κρατεῖ νῦν ὁ κύριος Νικόλαος Mauroceno (Μαυρογένης;), κῆρος κανονικός, ἡ ὁποία ἐκκλησία ἔχει οἴκους δύο, οἷτινες εὐρίσκονται εἰς τὸ πλεουὸν τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας πρὸς Β καὶ Δ καὶ ἐν μαγειρεῖον. Ἡ περιμέτρος τῆς ρηθείσης ἐκκλησίας μετὰ τῶν εἰρημένων οἰκιῶν καὶ τοῦ μαγειρείου εἶναι 86 βημάτων καὶ ἔχει ἡ εἰρημένη ἐκκλησία κοιμητήριον⁸⁷, τοῦ ὁποίου κοιμητηρίου τῆς ρηθείσης ἐκκλησίας τὰ ὄρια εἶναι: πρὸς Β βήματα 3, πρὸς Α βήματα 5 1/2, πρὸς Ν βήματα 8 καὶ πόδες

⁸⁶) Τὰ μοναστήρια, καὶ τότε ὅπως καὶ σήμερα, εἶχαν ξεῶνες. Ἐκεῖ κατέλειψαν οἱ προσκυνητῆς τῶν Ἁγίων Τόπων, οἱ ὁποῖοι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, περνοῦσαν ἀπὸ τὸ Χάντακα.

⁸⁷) Ὅλες οἱ παρακάτω ἐκκλησίες βρισκότανε στοὺς βούργους, δηλαδὴ στὰ προάστεια τῆς παλιᾶς πόλης. Ἡ Παναγία ἡ Βλαχερνίτισσα ἢ Παναγία ἡ Βλαχερνα, ὅπως τὴν ἀναφέρει ὁ Κομητᾶς, εἶναι ἡ ὑπ' ἀριθ. 108 τοῦ χάρτη Werdmüller. Βρισκότανε στὴ σημερινὴ ὁδὸ Σφακίων, ὅπου ἦτανε ἡ οἰκία Δρακάκη. Βομβαρδίστηκε καὶ καταστράφηκε τὸν τελευταῖο πόλεμο. Στὸ χάρτη Coro nellì σημειώνεται μὲ τὸν ἀριθ. 68.

⁸⁷) Σχεδὸν κάθε ἐκκλησία εἶχε καὶ τὸ κοιμητήριό της Γι αὐτὸ βρισκονται σήμερα τόσοι τάφοι καὶ ὁστᾶ, ὅταν σκάβουν θεμέλια νέων οἰκοδομῶν.

austrum habet passus 8 et pedes tres, a facie ponentis habet passus V et dimidium. Item quoddam monasterium vocatum sancti Joannis prodromo cum domibus et curvito suis, cimiterio predicti Monasterii: quod monasterium tenet ad presens Dominus Matheus Venerio primicerius Sancti Marci de Venetis: habet in facie versus austrum passus 13 et pedem unum et dimidium: a facie versus tramontanam passus XI et pedem dimidium; a facie versus levantem passus 9 $\frac{1}{2}$. — Item Monasterium vocatum S Joannis Baptista cum domibus existentibus circum circa ipsi monasterii et cortivo sive cimiterio ipsius, quod tenet ad presens papas Joannes Tricha: a facie versus austrum que est super viam qua itur Sanctum Antonium, passus 23; et pedem unum et dimidium; a facie ponentis habet passus 27; pedes duos; a facie tramontane passus 22 et pedem unum, a facie versus levantem

3, πρὸς Δ βήματα 5 $\frac{1}{2}$. 2) Μοναστήριον τι καλούμενον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου⁸⁹ μετὰ τῶν οἰκῶν καὶ τοῦ προσαυλίου του καὶ τὸ κοιμητήριον τοῦ εἰρημένου μοναστηρίου· τὸ ὁποῖον μοναστήριον κατέχει ἐν τῷ παρόντι ὁ κύριος Ματθαῖος Βενέριος, πριμικήριος τοῦ Ἁγίου Μάρκου τῆς Βενετίας· ἔχει εἰς τὴν νοτίαν ὄψιν βήματα 13, πόδας 1 $\frac{1}{2}$, εἰς τὴν Β βήματα 11 καὶ πόδα $\frac{1}{2}$; πρὸς τὴν Α βήματα 9 $\frac{1}{2}$. 3) Τὸ Μοναστήριον τὸ λεγόμενον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ⁹⁰ μετὰ τῶν περὶ αὐτῶν οἰκῶν καὶ τοῦ περιουλίου ἢ κοιμητηρίου του, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τοῦ παρόντος κατέχει ὁ παπᾶς Ἰωάννης Τρίχας⁴⁰· εἰς τὴν Ν ὄψιν, τὴν ἄνω τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης πρὸς τὸν Ἁγιὸν Ἀντώνιον, ἔχει βήματα 23 καὶ πόδας 1 $\frac{1}{2}$; εἰς τὴν Δ πλευρὰν βήματα 27, πόδας 2⁴¹· εἰς τὴν Β πλευρὰν βήματα 22, πόδας 1· εἰς τὴν ἀνα-

⁸⁹) Κατὰ τὴ γνώμη τοῦ Νικ. Πλάτωνα, ποὺ ἔκανε μὲ τὸ Ν. Σταυρινίδη πρὶν μερικὰ χρόνια, ἔρευνα γιὰ τὶς ἐκκλησίες τοῦ Χάντακι πρόκειται γιὰ τὸν Ἅγιο Ἰωάννη στα Μακελιὰ, ἀριθ. 110 τοῦ Werdmüller, στὴ σημερινή ὁδὸ 1870 (Ἅγιο Ἰωάννη τοῦ Κωσσομοιοῦ), ποὺ βρισκότανε στὴν περιοχὴ τῆς τοποθεσίας «Σκαλονάκια», τὰ βενετσιάνικα «Καρτέρια», σημερινή ὁδὸς Ἀγιοστεφανιτῶν.

⁸⁹) Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς πιθανὸν νὰ ἦταν κατὰ τὸν Ν. Πλάτωνα ὁ San Zuanne Cristofilina ποὺ ἀναφέρει ὁ Werdmüller ἀριθ. 48, παρὰ τὸ νότιο προπέτασμα τοῦ προμαχώνα Βιτούρη. Ὁ Coronelli τὸν ἀναφέρει S. Giovanni Christofilina ἀριθ. 6 καὶ ὁ Κομητᾶς Ἅγ. Ἰωάννη τῆς Χριστιοφιλίνας.

⁴⁰) Τὸ ἐπίθετο σώζεται σήμερα μὲ τὸ νέο του τύπο Τριχάκης.

⁴¹) Τὸ βῆμα (passo) ἦτανε μέτρο μήκους μὲ διαφορετικὸ μᾶκρος σὲ κάθε πόλῃ τῆς Ἰταλίας. Τὸ passo veneziano εἶχε μῆκος 1,737 μέτρα καὶ διαιρούτανε σὲ 5 πόδια.

passus 31 et pedem unum: — Item Monasterium vocatum S. Georgius Muglino, quod tenet ad presens Hemanuel Jalina, cum domibus, cortivo sive cimiterio ipsius, quod volvit circum circa passus 120 $\frac{1}{2}$ — Item quoddam Monasterium vocatum S. Maria Gorgopacussa, quod tenet ad presens Georgius Tornichi, cum domibus et cortivo dicti Monasterii: habet a facie versus austrum passus 24 et pedem unum; a facie versus levantem passus 19 et pedem dimidium; a facie versus tramontanam passus 30; a facie versus ponentem passus 16 et pedes duos et habet insuper predictum Monasterium jardinum unum situm prope dictum Monasterium a facie versus tramontanam, quod volvit circum circa passus 98.—Item Ecclesia / / / / vocata Sanctus Joannes Evangelista quam tenet ad presens papas Nicolas Casturi, cum domibus sitis in dicta Ecclesia et cortivo sive cimiterio illius; habet a fa-

τολικήν βήματα 31, πόδας 1. 4) Τὸ Μοναστήριον τὸ λεγόμενον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Μουγλινοῦ⁴², τὸ ὁποῖον κατέχει νῦν ἐν τῷ παρόντι ὁ Ἐμμανουὴλ Ὑαλιναῶς⁴³ μετὰ τῶν οἴκων, τοῦ περιουλοῦ ἢ κοιμητηρίου του καὶ τὸ ὁποῖον ἔχει περίμετρον βήματα 120 $\frac{1}{2}$. 5) Μοναστήριόν τι καλούμενον Παναγία Γοργοπακοῦσα⁴⁴, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τοῦ παρόντος κρατεῖ ὁ Γεώργιος Τορνίκης, μετὰ τῶν οἴκων καὶ περιουλοῦ τοῦ εἰρημένου μοναστηρίου. Εἶναι εἰς τὴν Ν πλευρὰν βήματα 24, πόδας 1, εἰς τὴν Α πλευρὰν βήματα 19 καὶ πόδα $\frac{1}{2}$ · εἰς τὴν Β πλευρὰν βήματα 30, εἰς τὴν Δ πλευρὰν βήματα 16 καὶ πόδας 2· καὶ ἐπὶ πλέον τὸ εἰρημένον Μοναστήριον ἔχει ἓνα κῆπον κείμενον παρὰ τὸ Μοναστήριον πρὸς Β, περιμέτρου περίπου 98 βημάτων. 6) Ἡ ἐκκλησία ἡ καλουμένη Ἁγιος Ἰωάννης ὁ Εὐαγγελιστῆς⁴⁵, τὴν ὁποῖαν ἐπὶ τοῦ παρόντος κρατεῖ ὁ παπᾶς Νικόλαος Γαστούρης, μετὰ τῶν οἴκων τῶν κειμένων εἰς τὴν εἰρημένην ἐκκλησίαν καὶ τῆς ἀθλῆς εἵτε κοιμητηρίου ἐκεινῆς· ἔχει εἰς τὴν Β πλευρὰν βήματα $\frac{1}{2}$, πρὸς τὴν Δ πλευρὰν βήματα

⁴²) Ὁ Ἁγιος Γεώργιος τοῦ Μουγλινοῦ, ὅπως τὸν ἀναφέρει καὶ ὁ Κομητᾶς, εἶναι ἢ ὑπ' ἀριθ. 107 ἐκκλησία τοῦ χάρη Werdmüller στὴν οἰκία Φαλκονάκη, ὁδὸς Ντεντηδάκηδων παρὰ τὸ Κσμαράκι.

⁴³) Γιὰ τὸ οἰκογεν. ἐπίθετο Γυαλιναῶς, Ὑαλιναῶς, Διαλιναῶς βλ. Στ. Σπανάκη, Συμβολὴ στὴν Ἱστορία τοῦ Λασιθίου κλπ. ὁ. π. σ. 126.

⁴⁴) Ἡ Παναγία ἡ Γοργοπάκουσα ἢ Γοργοπακοῦσα κατὰ τὸν Κομητᾶ, εἶναι πιθανὸν ἢ ὑπ' ἀριθ. 133 Madonna τοῦ Werdmüller, ποῦ βρισκότανε κοντὰ στὴν cortina τοῦ San Spirito, στὴ σημερινὴ λεωφόρο Νοέλ. Δὲν ὑφίσταται σήμερα τίποτε. Ὁ Coronelli τὴ σημειώνει μετ' τὸν ἀριθ. 126.

⁴⁵) Ἄγνωστο ποῦ βρισκότανε ὁ Ἁγιος Ἰωάννης ὁ Εὐαγγελιστῆς.

cie versus tramontanam passus dimidium; a facie versus ponentem passus 12 et pedes tres et dimidium, et zirat versus levantem pedes 13 et inde rediit versus levantem pedes 8 et deinde vadit versus levantem passus VII et pedes duo. — Item Ecclesia vocata Santa Trinitas quam tenet ad presens turchus Arzerius cum domibus sitis a parte ponentis dicte Ecclesie et unum jardinum versus levantem et tramontanam et austrum passus 70. — Item Ecclesia vocata sancta Marina, quam tenet ad presens papas Hemanuel Agapito; habet a facie versus tramontanam passus 9 $\frac{1}{2}$; a facie ponentis passus quinque et dimidium; a facie levantis passus 5 $\frac{1}{2}$; a facie austri passus 9 $\frac{1}{2}$. — Item Ecclesia vocata Sancta Lucia quam tenet ad presens papas Hemanuel Andrino-

12 καὶ πόδας 3 $\frac{1}{2}$ καὶ στρέφεται πρὸς Α πόδας 13 καὶ εἶτα ἐπιστρέφει πρὸς Α πόδας 8 καὶ ἀκολουθῶς βαίνει πρὸς Α βήματα 7 καὶ πόδας 2. 7) Ἡ ἐκκλησία ἡ καλουμένη Ἁγία Τριάς⁴⁶, τὴν ὁποῖαν κρατεῖ ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁ Τούρκος Ἀρτζέριος μετὰ τῶν οἴκων τῆς κειμένων πρὸς Δ τῆς εἰρημένης ἐκκλησίας καὶ κῆπον πρὸς Α, Β καὶ Ν βημάτων 70. 8) Ἡ ἐκκλησία ἡ ὀνομαζομένη Ἁγία Μαρίνα⁴⁷, τὴν ὁποῖαν ἐν τῷ παρόντι κρατεῖ ὁ παπᾶς Ἐμμανουὴλ Ἀγαπητός⁴⁸ ἔχει πρὸς Β βήματα 9 $\frac{1}{2}$, πρὸς Δ βήματα 5 $\frac{1}{2}$, πρὸς Α βήματα 5 $\frac{1}{2}$, πρὸς Ν βήματα 9 $\frac{1}{2}$. 9) Ἡ ἐκκλησία ἡ καλουμένη Ἁγία Φωτεινὴ⁴⁹, τὴν ὁποῖαν κατέχει ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁ παπᾶς Ἐμμανουὴλ Ἀνδριανοπολί-

⁴⁶) Ἡ Ἁγία Τριάδα ἦταν κοντὰ στὴν Πύλη τοῦ Παντοκράτορα, στὴ σημερινὴ ὁδὸ Κισάμου. Κατὰ τὴν Τουρκοκρατία εἶχε γίνει χαμάμι γνωστὸ μὲ τὸ ὄνομα χαμάμι τοῦ Παπουτσαλή. Σῶζεται ἀκόμη. Βλ. χάρη Werdmüller, ἀριθ. 132.

⁴⁷) Ὁ Werdmüller ἀναφέρει δυὸ ἐκκλησίες μὲ τὸ ὄνομα Ἁγία Μαρίνα. Ἡ μιά, ἀριθ. 41, ἦταν μέσα στὴν παλιὰ πόλη, στὴ ΝΔ γωνία τοῦ οἰκοδομικοῦ τετραγώνου 90, ὁδὸς Κυθωνίας. Ἡ ἄλλη, ἀριθ. 120, βρισκόταν στὸ βούργο, σὲ μικρὴ ἀπόσταση δυτικὰ ἀπὸ τὴν τότε μονὴ τῆς Κυρίας Ἀκρωτηριανῆς (σημερινὸ Καπνοκοπήριο), παρὰ τὴ σημερινὴ Ἁγία Τριάδα. Ἡ ἐκκλησία πού ἀναφέρεται ἐδῶ πρέπει νὰ εἶναι ἡ τελευταία.

⁴⁸) Ἡ ἐκκλησία Ἁγία Φωτεινὴ ἢ Ἁγία Φωθιά ὑπῆρχε κατὰ τὴ Βενετοκρατία στὴν παλιὰ πόλη, στὴ νοτικὴ πλευρὰ τῆς οἰκίας κληρονόμων Σπ Ἀλεξίου. Βλ. χάρη Werdmüller ἀριθ. 29. Σήμερα ἔγινε δρόμος Ἀσφαλῶς ὁμως δὲν εἶναι αὐτὴ πού ἀναφέρεται ἐδῶ, ἡ ὁποία βρισκόταν στὸν βούργο. Santa Lucia δὲν ἀναφέρεται στίς ἐκκλησίες τῶν βούργων. Ἀναφέρεται ὁμως ἡ Santa Chiara πού σημαίνει ἐπίσης Ἁγία Φωτεινὴ καὶ πιστεύω πῶς πρόκειται γι αὐτή. Ἡ Santa Chiara βρισκόταν στὴ σημερινὴ ὁδὸ 1821, ὅπου τὸ ἐπιπλοποιεῖο Μιλιάρáκη.

politi; habet predicta Ecclesia cimiterium quod est a facie tramontane passus 7 et pedes 8; a facie austri passus 7 et pedes 2, a facie Levantis passus 4 $\frac{1}{2}$; a facie ponentis passus 4 $\frac{1}{2}$.—Item Ecclesia vocata Sancta Maria Thalassomachissa, que Ecclesia habet cimiterium, cuius Ecclesie et cimenterij hij sunt confines; a facie tramontane habet passus 16 et pedes 4; a facie levantis passus 18 et pedem unum cum dimidio; a facie ponentis passus 18; a facie austri passus 16.—Item Ecclesia sive monasterium vocata Sancta Maria Panimnito, quam tenet Presbitero Nicolao Paradiso canonicus cretensis cum domibus et cimenterio volvit passus 184.—Item Ecclesia vocata Sancti Joannis Paleologo, quam tenet dominus Cardinal Mauroceno, canonicus cretensis, cum domibus et cimenterio ipsius; habet a facie levantis passus 24, et

της ἔχει ἡ προειρημένη ἐκκλησία κοιμητήριον, τὸ ὁποῖον εἶναι εἰς τὴν Β πλευρὰν, βημάτων 7 καὶ ποδῶν 8, εἰς τὴν Ν πλευρὰν βημάτων 7 καὶ ποδῶν 2, εἰς τὴν Α πλευρὰν βημάτων 4 $\frac{1}{2}$, εἰς τὴν Δ πλευρὰν βημάτων 4 $\frac{1}{2}$. 10) Ἡ ἐκκλησία ἡ καλουμένη Παναγία Θαλασσομάχισσα⁴⁹, ἡ ὁποία ἔχει κοιμητήριον τῆς ὁποίας ἐκκλησίας καὶ κοιμητηρίου τὰ ὄρια εἶναι τὰ ἑξῆς: εἰς τὴν Β πλευρὰν ἔχει βήματα 16 καὶ πόδας 4, εἰς τὴν Α πλευρὰν βήματα 18 καὶ πόδας 1 $\frac{1}{2}$, εἰς τὴν Δ πλευρὰν βήματα 18, εἰς τὴν Ν πλευρὰν βήματα 16. 11) Ἡ ἐκκλησία εἶτε μοναστήριον ἡ καλουμένη Παναγία ἡ Πανύμνητος⁵⁰, τὴν ὁποίαν κατέχει ὁ πρεσβύτερος Νικόλαος Πιράδεισος, κρῆς κανονικός, μετὰ τῶν οἰκῶν καὶ κοιμητηρίου ἔχει περίμετρον βήματα 184. 12) Ἡ ἐκκλησία ἡ καλουμένη τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Παλαιολόγου⁵¹ (Θεολόγου;), τὴν ὁποίαν κατέχει ὁ κύριος καρδινάλιος Μαυροκένους, κρῆς κανονικός, μετὰ τῶν οἰκῶν καὶ τοῦ κοιμητηρίου της ἔχει εἰς τὴν Α πλευρὰν βήματα 24 καὶ συνορεύει μὲ τὰ οἰκήματα τοῦ Κοινοῦ, τὰ ὁποία κατέχει ὁ

⁴⁹) Ἡ Παναγία ἡ Θαλασσομάχισσα ἦταν ἀπέναντι στὴν Πύλη τοῦ Παντοκράτορα, στὸ σημερινὸ οἰκοδομ. τετράγωνο 139. Βλ. χάρτη Werdmüller ἀ. ριθ. 31. Ἐλάχιστα λείψανα σώζονται.

⁵⁰) Ἡ Παναγία ἡ Πανύμνητος εἶναι, ἴσως, ἡ Santa Veneranda τοῦ χάρτη Werdmüller ἀριθ. 66, οἰκία Μαυράκη, ἔναντι τεκὲ Ὅσμαν Μπαμπά, ΝΔ τῆς Παναγίας τῶν Σταυροφόρων.

⁵¹) Πιθανότατα πρόκειται γιὰ τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸ Θεολόγο, ποὺ βρισκόταν παρὰ τὸ σημερινὸ Μικρὸ Χαμομάκι, τετράγωνο 166, ὁδὸς Τυλίσου. Βλ. χάρτη Werdmüller ἀριθ. 95, ὁ Ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κουρτίνας τοῦ Κομητᾶ. Ὑπῆρχε ὁμοῦ καὶ ἄλλος Ἅγιος Ἰωάννης Θεολόγος, τοῦ Ἀρμάκη, χάρτης Werdmüller ἀριθ. 116, οἰκοδ. τετρ. 100, ἀνατολ. τοῦ Καπνοκοπηρίου, ὁ παρὰ Creta Sacra S. Joannes Teologus, abbatis Angarathon.

confina cum domibus Comunis, quas tenet Georgius Canacari; a facie austri incipiendo ab alie parte dictarum domorum / / / / / passus 16 et dimidium; a facie versus ponentem passus 24, a facie versus tramontanam passus 17 et dimidium —Item Ecclesia vocata Sancta Maria Periblepto quam tenet Georgius Sitiacho, que ecclesia est rehedificata; habet cemiterium: a facie tramontane passus XI; a facie austri passus XI; a facie levantis passus 9; a facie ponentis passus totidem.—Item Ecclesia vocata Sanctus Romano, quam tenet papas Hemanuel Tornichi; habet cimite- rium: a facie levantis passus 8 et pedum duorum, a facie ponentis passus totidem; a facie austri passus VIJ, et pedum trium; a facie tramontane passus totidem.—Item Ecclesia vocata Eleussa, quam habet papas Joannes Tricha. Est dicta Ecclesia a facie levantis passus V, et totidem a faciem ponentis, a facie tramontane passus VIJ, et pedum quattuor, et totidem a facie austri.—

Γεώργιος Κανακάρης· πρὸς Ν, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τὴν ἐτέραν τῶν πλευρῶν τῶν εἰρημένων οἰκων, ἔχει βήματα 16 1/2· πρὸς τὴν Δ πλευρὰν βήματα 24· εἰς τὴν Β πλευρὰν 17 1/2 βήματα. 13) Ἡ ἐκκλησία ἡ ὀνομαζομένη Παναγία ἢ Περίβλεπτος⁶², τὴν ὁποίαν κατέχει ὁ Γεώργιος Σητειακός, ἡ ὁποία ἐκκλησία ἐπανωκοδομήθη· ἔχει κοιμητήριον· ἔχει εἰς τὴν Β πλευρὰν βήματα 11, εἰς τὴν Ν βήματα 11, εἰς τὴν Α βήματα 9, εἰς τὴν Δ ἄλλα τόσα. 14) Ἡ ἐκκλησία ἡ λεγομένη τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ⁶³, τὴν ὁποίαν κατέχει ὁ παπᾶς Ἐμμανουὴλ Τορνίκης· ἔχει κοιμητήριον· εἰς τὴν Α πλευρὰν ἔχει βήματα 8 καὶ πόδας 2, εἰς τὴν Δ ἄλλα τόσα, εἰς τὴν Ν βήματα 7 καὶ πόδας 3, εἰς τὴν Β ἄλλα τόσα. 15) Ἡ ἐκκλησία ἡ καλουμένη ἢ Ἐλεοῦσα⁶⁴, τὴν ὁποίαν κατέχει ὁ παπᾶς Ἰωάννης Τρίχας. Ἡ εἰρημένη ἐκκλησία εἶναι εἰς τὴν Α πλευρὰν βήματα 5 καὶ ἄλλα τόσα εἰς τὴν Δ, εἰς τὴν Β βήματα 7 καὶ πόδες 4 καὶ ἄλλα τόσα εἰς τὴν Ν. Ἡ εἰρημένη ἐκκλησία ἔχει κοιμητή-

⁶²) Ἡ Παναγία ἢ Περίβλεπτος, ἡ Santa Maria Periblecto τοῦ Werdmüller ἀριθ. 45, ἡ Santa Maria Pericleto τοῦ Coronelli ἀριθ. 1, βρισκότανε στὴ ΒΔ γωνία τοῦ προμαχώνα Βιτούρη, ὅπου ἡ οἰκία Παπαδογιαννάκη.

⁶³) Ὁ Werdmüller καὶ ὁ Coronelli δὲν σημειώνουν στοὺς χάρτες τοὺς ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ. Βρισκότανε στὴν περιοχὴ τοῦ προμαχώνα Βιτούρη. (Bl. G. Gerola, Elenco delle chiese ecc. I, 17, II 29).

⁶⁴) Ἡ Παναγία ἢ Κερᾶ Ἐλεοῦσα τοῦ Κομητᾶ ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Werdmüller ἀριθ. 92 Cheraleusa καὶ ἀπὸ τὸν Coronelli ἀριθ. 55, Chiera leusa. Βρισκότανε στὴ νότια πλευρὰ τοῦ οἰκοδομ. τετραγώνου 151, στὴν ὁδὸ Μπουναλιῆ (γενὶ Τζαμί) ἀδιέξοδο. Μέχρι τελευταία σωζότανε ἐλάχιστα λείψανα.

Item habet predicta Ecclesia cimiterium quem super terras Communis, pro quo dictus papas Joannes, qui tenet Ecclesia, solvit afflictum Nicolao Caliva nomine Communis, cum dictus Nicolaus habeat dictam terram a Comuni. — Item Ecclesia vocata Sancta Maria Luludiani cum suo cimiterio. Item a facie ponentis passus quinque et dimidium, a facie levantis passus sex et dimidium, a facie austri passus 8 et pedem dimidium, a facie tramontane passus 8 et pedem unum. — Item Ecclesia vocata Sanctus Nicolaus que est apud mare consumpta, cum Ecclesia Sancta Trinitatis, quam tenet papas Joannes Andrianopoliti, proto-

ριον ἐπὶ οἰκοπέδου ἀνήκοντος εἰς τὸ Κοινόν, διὰ τὸ ὅποιον ὁ ὡς ἄνω παπᾶ Ἰωάννης, ὅστις κατέχει τὴν ἐκκλησίαν, πληρώνει ἐνοίκιον εἰς τὸν Νικόλαον Καλύβαν ἐπ' ὄνόματι τοῦ Κοινοῦ, διότι ὁ ὡς ἄνω Νικόλαος ἔχει τὴν εἰρημένην γῆν ἐκ τοῦ Κοινοῦ. 16) Ἡ ἐκκλησία ἡ καλουμένη Παναγία Λουλουδιανή⁶⁵ μετὰ τοῦ κοιμητηρίου αὐτῆς εἶναι κατὰ τὴν Δ πλευρὰν βημάτων 5 1/2, εἰς τὴν Α βημάτων 6 1/2, εἰς τὴν Ν βημάτων 8 καὶ 1/2, ποδός, εἰς τὴν Β βημάτων 8 καὶ 1 ποδός. 17) Ἡ ἐκκλησία ἡ καλουμένη Ἁγιος Νικόλαος⁶⁶, ἡ ὅποια εἶναι παρὰ τὴν θάλασσαν, διαβεβρωμένη, μετὰ τῆς ἐκκλησίας Ἁγίας Τριάδος, τὴν ὁ-

⁶⁵) Ἡ Παναγία ἡ ἡ Κυρία ἡ Λουλουδιανή τοῦ Κομητᾶ ἀναφέρεται ὅπου τὸν Werdmüller Chera Luludiani (Luviani) ἀριθ. 114 καὶ τὸν Coronelli Chera Ludiani ἀριθ. 119. Ἡ θέσις τῆς ἦτανε στὸ οἰκοδομ. τετράγωνο 97, παρὰ τὴν ὁδὸ Δίκτης, ΝΑ τοῦ Καπνοκοπητηρίου.

⁶⁶) Στὸ βενετσάνικο Χάντακα εἶναι γνωστὲς 5 ἐκκλησίαις, ἀφαιρωμέναις στὸν Ἁγιο Νικόλαο, οἱ παρακάτω: 1) Ὁ S. Nicolò Malvezi ἀριθ. χάριτη Werdmüller 11, ὁδὸς Κοραῖ, ὅπου σήμερον οἱ ξυλαποθῆκες τοῦ Α. Μαρσλάκη. 2) Ὁ S. Nicolò dell' Armeria, ἀριθ. 20, ποῦ ἦτανε μέσα στὸ κτίριον τοῦ σημερινοῦ Δημαρχείου. 3) Ὁ S. Nicola ἀριθ. χάριτη Werdmüller 4, στὴ σημερινὴ ὁδὸ Παισιφίας, ὅπου τὸ σπίτι Ξανθουδίδη. 4) Ὁ San Nicolò di Galigeri (τῶν παπουτσιδῶν) ἀριθ. χάριτη Werdmüller 36, ποῦ ἦτανε στὸ τετράγωνο 88, ὁδὸς Μονῆς Ὀδηγητρίας. 5) Ὁ S. Nicolò del Molo ἀριθ. χάριτη Werdmüller 35, ποῦ ἦτανε στὸ Μόλο, ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ Μόλου. Ὅλες οἱ παραπάνω ἐκκλησίαις ἦτανε μέσα στὴν παλιὰ πόλιν Συνεπὼς δὲν μπορεῖ νὰ ῥαυ καμιά ἀπ' αὐτὲς ὁ Ἁγιος Νικόλαος ποῦ ἀναφέρεται ἐδῶ. Στούς βούργους ἦτανε: 6) Ὁ Ἁγιος Νικόλαος Chamalevri, ἀριθ. χάριτη 64, κοντὰ στὸν προμαχῶνα Μαρτινέγκο. 7) Ὁ San Nicolò Stergliachi ἀριθ. χάριτη 68, στὴν ὁδὸ Ἄλμπερτ, ὅπου ἡ οἰκία Βογιάκη. 8) Ὁ Ἁγιος Νικόλαος στὰ Μουρχουταριά, ἀριθ. χάριτη 99, τὸ ἴδιο τὸ Μικρὸ Χαμαμάκι καὶ τέλος 9) Ὁ Ἁγιος Νικόλαος, ἀριθ. χάριτη 134, στὴ μέση περιπόου τῆς cortina di San Spirito παρὰ τὸ ἀνάχωμα τοῦ τείχους. Ἀπὸ τίς ἐκκλησίαις αὐτὲς ἡ τελευταία πλησιάζει περισσότερο στὴ θάλασσα καὶ μᾶλλον αὐτὴ πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἀναφερομένη ἐδῶ, ἐκτός ἂν πρόκειται γιὰ καμιά ἄλλη παραθαλάσσια ἐκκλησία, ποῦ ἄλλαξε ἀργότερα ὄνομα.

papa: habet pro cimiterio a facie ponentis passus 18 et dimidium; a facie tramontane passus VI, et pedes duos; facie levantis passus 21 et pedem unum, a facie austri passus viginti unum.— Item Ecclesia vocata Sancta Erini, cum domibus, cimiterio et jardino quam tenet Dominus Franciscus Michael canonicus cretensis; habet a facie versus austrum passus 15, a facie ponentis passus 51, a facie tramontane passus 22, et pedes quattuor.— Item Ecclesia vocata Neamoni, quam tenet ad presens dominus Beletus Michael / / / / cum domibus et cimiterio ipsi Ecclesie; habet a facie austri passus 29, a facie ponentis passus 39 et pedem dimidium, a facie tramontane passus 26 $\frac{1}{2}$, a facie levantis passus 42 $\frac{1}{2}$. Est tamen sciendum quod ille domus quas Nicolaus Plachiena hedificaverit super terram Panagie quam dictus Nicolaus tenet ad afflictum a Comuni, que sunt a facie levantis, que confinant cum terra dicte ecclesie debent habere introitum et exitum sine contradictione illius qui habet vel habuerit per

ποιάν κατέχει ὁ παπᾶς Ἰωάννης Ἀνδριανοπολίτης, πρωτόπαπας· ἔχει ὡς κοιμητήριον χῶρον εἰς τὴν Δ πλευρὰν βημάτων 18 $\frac{1}{2}$, εἰς τὴν Β βημάτων 6 καὶ 2 ποδῶν, εἰς τὴν Α βημάτων 21 καὶ 1 ποδός, εἰς τὴν Ν βημάτων 21. 18) Ἡ ἐκκλησία ἡ καλουμένη Ἁγία Εἰρήνη⁵⁷ μετὰ τῶν οἰκῶν, κοιμητηρίου καὶ κήπου, τὴν ὁποίαν κατέχει ὁ κύριος Φραγκίσκος Μιχαήλ, κρῆς κανονικός· ἔχει εἰς τὴν Ν πλευρὰν βήματα 15· εἰς τὴν Δ βήματα 51, εἰς τὴν Β βήματα 22 καὶ πόδας 4. 19) Ἡ ἐκκλησία ἡ καλουμένη Νέα Μονή⁵⁸, τὴν ὁποίαν κατέχει ἐν τῷ παρόντι ὁ κύριος Μπελέτος Μιχαήλ μετὰ τῶν οἰκῶν καὶ τοῦ κοιμητηρίου τῆς εἰρημένης ἐκκλησίας· ἔχει εἰς τὴν Ν πλευρὰν βήματα 29, εἰς τὴν Δ βήματα 39 καὶ $\frac{1}{2}$ πόδα, εἰς τὴν Β βήματα 26 $\frac{1}{2}$, εἰς τὴν Α βήματα 42 $\frac{1}{2}$. Δέον ὅμως νὰ εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐκεῖνοι οἱ οἴκοι τοὺς ὁποίους ᾤκοδύμησεν ὁ Νικόλαος Πλακιένα ἐπὶ τοῦ οἰκοπέδου τῆς Παναγίας, τὸ ὁποῖον ὁ εἰρημένος Νικόλαος ἔχει ἐνοικιάσει ἀπὸ τὸ Κοινόν, καὶ οἵτινες εὐρίσκονται εἰς τὴν Α πλευρὰν καὶ συνορεύουν μὲ τὴν γῆν τῆς εἰρημένης ἐκκλησίας, δέον νὰ ἔχουν εἴσοδον καὶ ἔξοδον ἄνευ ἀντιρρή-

⁵⁷) Ἡ Ἁγία Εἰρήνη ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Werdmüller ἀριθ. 106, Coronelli ἀριθ. 65 καὶ ἀπὸ τὸν Κομητᾶ. Ἦτανε στὴν ὁδὸ Δελημάκου παρὰ τὴν κλινικὴ Μιχ. Γερωνυμάκη.

⁵⁸) Ἡ Νέα ἢ Νιὰ Μονὴ ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Werdmüller, Gnía Moni ἀριθ. 63. Ὁ Κομητᾶς τὴν ἀναφέρει: ἡ Κυρία ἢ Νέα Μονή. Βρισκότανε στὴν ὁδὸ Ἀλμπερτ, οἰκοδ. τετραγ. 283, οἰκία Ζαμπετάκη καὶ Ζωῆς Βλαχάκη, ΒΔ τοῦ προμαχώνα Ἰησοῦ. Σώζονται λείψανα.

tempora dictam ecclesiam.— Item Ecclesia vocata Sancta Maria de Angelis prope macelum; habet terram vacuam dicta Ecclesia que est a facie dicte Ecclesie, versus ponentem, per suam latitudinem passus V et pedes tres et dimidie, per suam longitudinem est sicut vadit facies ipsi Ecclesie, et habet terram pro cimiterio, que est a facie ipsius Ecclesie; versus tramontanam per suam latitudinem passus quinque; incipiendo dicta latitudo ab angulis versus ponentem dicte Ecclesie, et eundo recto tramite per tramontanam, et inde vadit versus austrum usque ad viam imperialem per suam latitudinem passus sex, et pedes 4 et dimidie, et inde redit versus ponentem, et venit per suam longitudinem passus 18 et pede uno.— Item Ecclesia vocata Sanctus Georgius Doriano quam tenet dominus Johannes Labardo cano-

σεως ἐκείνου ὅστις ἔχει ἢ ἐν τῷ μέλλοντι θὰ ἔχη τὴν εἰρημένην ἐκκλησίαν. 20) Ἡ ἐκκλησία ἢ καλουμένη Παναγία τῶν Ἀγγέλων⁸⁹ πλησίον τῶν σφαγείων⁹⁰ ἔχει κενὸν οἰκόπεδον ἢ εἰρημένη ἐκκλησία, τὸ ὁποῖον εἶναι εἰς τὴν Δ πλευρὰν τῆς ἐκκλησίας, πλάτους βημάτων 5 καὶ ποδῶν 3 1/2 καὶ μήκους ὅσον καὶ ἢ πρόσοψις τῆς ἐκκλησίας· καὶ ἔχει γῆν ὡς κοιμητήριον, ἣτις εἶναι εἰς τὴν πρόσοψιν τῆς ἐκκλησίας, πρὸς Β πλάτους 5 βημάτων, ἀρχομένης τῆς γραμμῆς του ἀπὸ τῆς Δ γωνίας τῆς εἰρημένης ἐκκλησίας καὶ προχωρούσης κατ' εὐθείαν πρὸς Β· εἶτα βαίνει πρὸς Ν μέχρι τῆς βασιλικῆς ὁδοῦ⁹¹ εἰς πλάτος 6 βημάτων καὶ 4 1/2 ποδῶν καὶ εἶτα ἐπιστρέφει πρὸς Δ καὶ ἔρχεται εἰς μῆκος 18 βημάτων καὶ 1 ποδός. 21) Ἡ ἐκκλησία ἢ λεγομένη Ἅγιος Γεώργιος Δορσανός⁹², τὴν ὁποῖαν κατέχει ὁ κύριος Ἰωάννης Λαμπάρδος, κρῆς κανο-

⁸⁹⁾ Ἡ Παναγία τῶν Ἀγγέλων, ἀριθ. χάρτη Werdmüller 104, Coronelli ἀριθ. 69, ἢ Κυρία τῶν Ἀγγέλων τοῦ Κομητᾶ, ἦταν στὴν ἀρχὴ τῆς Πλατείας Στράτας, σημερινῆς λεωφόρου Καλοκαιρινοῦ, καὶ ἀκριβῶς ὅπου τὸ κατάστημα κλινῶν Χατζηιωάννου Σώζονται μερικὰ τόξα. Ἡ ἐκκλησία αὐτὴ ἦταν ὁ καθεδρικός ναὸς τῶν ὀρθοδόξων κατὰ τὴν Βενετοκρατία, ἔδρα τοῦ Πρωτοπαπᾶ

⁹⁰⁾ Τὰ Σφαγεῖα, Beccaria, ἦταν τότε στὴ βόρεια πλευρὰ τῆς Παναγίας τῶν Ἀγγέλων, ὅπου ἡ σημερινὴ ὁδὸς Μιχελιδάκη, τὰ ψαράδικα δέ, ἢ Pescaria, λίγο πρὸ πάνω στὴν πλατεία, ἀπέναντι στὸ ὑελοπωλεῖο Μυλωνάκη.

⁹¹⁾ Viam imperialem, αὐτοκρατορικὸ δρόμο, ἔλεγαν τότε τὴ λεωφόρο Καλοκαιρινοῦ. Ἀργότερα πῆρε τὸ ὄνομα Strada Larga ἢ Zi Panigra (Παντοκράτορα) ἀπὸ τὴν Πύλη τοῦ Παντοκράτορα (Χάνιων Πόρτα).

⁹²⁾ Ὁ Ἅγιος Γεώργιος Δορσανός ἦσαν ἡ σημερινὴ ἀρμενικὴ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, οἰκοδ. τετραγ. 93, ὁδὸς Λήμνου. Werdmüller, S. Giorgi Doriano, ἀριθ. 125. Στὴν περιοχὴ τῆς ἐγκατεστάθησαν οἱ Ἀρμένιοι κατὰ τὴν ἀποίκισή των στὸ Χάντακα τὸ 1363, καὶ ἀπὸ τότε ἐλέγετο τῶν Ἀρμενίων.

nicus cretensis; volvit ipsa Ecclesia cum domibus, cimiterio et jardino circumcirca passus 168.—Item monasterium vocatum sancti Dimitri cum domibus et terra contingentibus ipsi Monasterio; quorum Monasterii, et domorum et terre confines sunt a facie levantis passus 16: a facie tramontane passus 22 et pes unius, a facie austri passus 20, et pes dimidie, nec non et de aliis quibuscumque, que in dicta concordia et compositione continentur; et que ex forma dicte concordie et compositionis eidem domino archiepiscopo, canonicis, capitulo et clero cretensi, per Dominos Ducem et Comune Venetiarum / / / / perficienda et adimplenda sunt. Qui dominus Archiepiscopus, Canonici et Capitulum pro se et clero cretensi, ex parte quorum ipsorum dictam concordiam et positionem prout nunc imminet eis eisdem Domino Duche, suisque consiliariis predictis, pro Domino Duce et Comune Venetiarum recipientibus iuxta tenorem dicte compositionis et concordie tradite, concessit et remissit ac ipsos Dominum Du-

νικός· ἔχει περίμετρον ἢ ρηθεῖσα ἐκκλησία μετὰ τῶν οἰκῶν, τοῦ κοιμητηρίου καὶ τοῦ κήπου βήματα 168. 22) Τὸ Μοναστήριον τὸ καλούμενον τοῦ Ἁγίου Δημητρίου⁹⁹ μετὰ τῶν οἰκῶν καὶ γῆς, συνεχομένον πρὸς τὸ μοναστήριον· τοῦ ὁποίου μοναστηρίου καὶ τῶν οἰκῶν καὶ τοῦ οἰκοπέδου τὰ ὄρια εἶναι εἰς τὴν Α πλευρὰν βημάτων 16, εἰς τὴν Β βημάτων 22 καὶ 1 ποδὸς καὶ εἰς Ν βημάτων 20 καὶ 1 1/2 ποδός.

Καὶ ἐπίσης καὶ περὶ ἄλλων τιῶν, τὰ ὁποῖα ἐμπεριέχονται εἰς τὴν εἰρημένην συμφωνίαν καὶ σύμβασιν καὶ τὰ ὁποῖα κατὰ τὸν τύπον τῆς εἰρημένης συμφωνίας καὶ συμβάσεως δεόν νὰ συντελεσθοῦν καὶ νὰ ἐκπληρωθοῦν διὰ τὸν αὐτὸν κύριον Ἀρχιεπίσκοπον, τοὺς κανονικούς, τὸ Καπίτουλον καὶ τὸν Κρητικὸν Κλήρον ἐκ μέρους τοῦ κυρίου Δόγη καὶ τοῦ Κοινοῦ τῶν Βενετῶν. Ὅστις κύριος Ἀρχιεπίσκοπος, οἱ κανονικοὶ καὶ τὸ Καπίτουλον ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ τοῦ Κρητικοῦ Κλήρου, ἐν ὀνόματι τῶν ὁποίων ἀκριβῶς εἰς τὴν εἰρημένην συμφωνίαν καὶ σύμβασιν μέχρι νῦν ἐμμένει, εἰς αὐτοὺς τοὺς ἰδίους τὸν κύριον Δούκαν καὶ τοὺς προειρημένους συμβούλους, ἀποδεχομένους ἐν ὀνόματι τοῦ κυρίου Δόγη καὶ τοῦ Κοινοῦ τῶν Βενετῶν κατὰ τὸ γράμμα τῆς εἰρημένης συμβάσεως καὶ συμφωνίας τῆς παραδοθείσης αὐτοῖς, παρεχώρησε, ἐνεχείρη-

⁹⁹) Θὰ πρόκειται γιὰ τὸν S. Dimitri Perati τοῦ Werdmüller, ἀριθ. 135 παρὰ τὴν Πύλην τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα, σημερινὴ Σταφιδικὴ, ἢ τὸν S. Dimitri, Werdmüller ἀριθ. 124, ποὺ ἦταν ΝΑ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Δορνανοῦ, οἰκοδ. τετραγ. 92, ὁδὸς Λασθένους.

cem et Comune Venetiarum sibi habere voluit tam permutatio-
nis nomine quam omni jure, modo et forma quibus melius po-
test; tam terras, possessiones et bonas et jura quecumque ad mo-
n(asteria?) pale(?) pertinentes spectantes que, omnia alia de qui-
bus sive generaliter sive specialiter dictum est in dicta com-
positione et concordia ad Dominos Ducem et Comune Vene-
tiarum pertinere, salva itaque in suo statu, reservata in omni-
bus reliquis omnibus concordia et compositione predicta. De
supradictis omnibus perfectis et, uti premittitur, adimpletis, pre-
dicti Dominus Duchas sui que Consiliarij, et predictus Dominus
Archiepiscopus, canonici et Capitulum suo nomine et Cleri Cre-

σεν και ήθέλησεν αυτοι οι ίδιοι ο Δόγης και το Κοινόν των Βενετών
να έχουν τόσοσν υπό μορφήν ανταλλαγής όσον και κατά πάν άλλο δί-
καιον, τρόπον ή τύπον κατά τον καλύτερον δυνατον τρόπον τόσοσν τής
γαιας, κτήματα, αγαθά και δικαιώματα, οιαδήποτε άφορούν ή αναφέ-
ρονται εις το μοναστήριον της Πάλαι⁶⁴, όσον και πάντα τα άλλα, περι-
ών γενικώς ή ειδικώς εν τή ειρημένη συμβάσει και συμφωνία αναφέ-
ρεται ότι ανήκουν εις τον κύριον Δόγην και το Κοινόν των Βενετών,
παραμενούσης όμως ως έχει και διατηρουμένης κατά πάντα τα λοιπά
της ειρημένης συμφωνίας και συμβάσεως.

Ίνα τα άνωτέρω πάντα τελεσθούν και όσον οϊόν τε πληρωθούν, οι
ειρημένοι κύριος Δούκας και οι Σύμβουλοι του και ο ειρημένος κύριος
ΊΑρχιεπίσκοπος, οι Κανονικοι και το Καπίτουλον εν όνόματι εαυτου

⁶⁴) Πρόκειται για το σημερινό Μοναστήρι της Παλιανής. Ή Μονή Πα-
λιανή, αφιερωμένη στην Κοίμηση της Θεοτόκου, αναφέρεται από το 668 με τα
ονόματα Πάλαι, Παλαιά, και Πάλα, (βλ. I. D. Mansi, Sacrorum
conciliorum novissima collectio, Florentiae 1759, vol. XI, p. 18). Το Μο-
ναστήρι της Παλιανής έδωκεν άφορμήν σε μακροχρόνιες διενέξεις κατά τα
πρώτα χρόνια της Βενετοκρατίας (βλ. G. Gerola, Monumenti ecc. op. cit.
vol. II, pag. 181). Φαίνεται ότι ανήκε στο Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπο-
λης. Το 1304 ο Πατριάρχης έπεδίωξε να το κρατήσει στη δικαιοδοσία του
(βλ. Catasticum Eccles. ecc. op. cit. B, 13 και Evn Tea, Saggio sulla
Storia religiosa di Candia ecc., op. cit. pag. II, nota I). Το Μοναστήρι με
τα κτήματά του κατέλαβε, ύστερα από άπόφαση του Πάπα Κλήμη Δ΄, ο λατι-
νος άρχιεπίσκοπος Κρήτης. Ή ένεργεια αυτή, που δεν την άνεγνώρισε ή Βενετία,
προκάλεσε διενέξεις και έριδες μεταξύ της Λατινικής Έκκλησίας Κρήτης και
της Κρατικής Έξουσίας των Βενετών. Για να δώσουν τέλος σ΄ αυτές τις διε-
νέξεις έκαμαν τη σύμβαση που δημοσιεύεται έδω. Ή σύμβαση αυτή έγκρίθηκε
με θέσπισμα της Βενετικής Γερουσίας. Περίληψη της δημοσίεψε ο Σπύρ.
Θεοτόκης στα Μνημεια Έλληνικής Ίστορίας, ό. π. τομ. Β΄ τευχ. 1, σελ. 74.

te, fecerunt sibi invicem finem et quietationem, dicentes et solemniter promittentes se perpetuo et ullo unquam tempore venturos contra predicta, vel aliquid predictorum, aliqua ratione vel causa, sub pena in compositione contenta et obligatione omnium bonorum ad Comune Venetiarum et Clerum pertinentium et spectantium—Preterea firmavit ipse Dominus Archiepiscopus et juraverunt Canonici, sive se non habere originale sententie Domini Pape Clementis bullatum bulla papali, de quo in dicta compositione fit mentio, quod presentare, debebant dicto Domino Duche et consiliariis, ut incaretur (?), restituendum eis post modum, nec scire ubi esset; et promiserunt nomine suo et successorum suorum et quod si unquam ad manus eorum deveniret, illud presentarent dicto Domino Duche et consiliariis, vel eorum successoribus, ut inticaretur (sic) secundum formam compositionis predicto, sub pena in compositione predicta contenta; authenticum vero restituerunt eisdem Domino Duche et Consiliariis,

καὶ τοῦ Κρητικοῦ Κλήρου, ἔθεσαν ἀμειβαίως τέλος καὶ ἡσυχίαν λέγοντες καὶ ἐπισήμως ὑπισχνούμενοι ὅτι εἰς τὸ διηνεκὲς οὐδέποτε θὰ παραβοῦν τὰ προειρημένα ἢ τι τῶν προειρημένων, δι' οἰονδήποτε λόγον καὶ αἰτίαν, ἐπὶ τῇ ποινῇ τῇ περιεχομένῃ εἰς τὴν σύμβασιν καὶ μὲ τὴν ἔξασφάλισιν τὴν παρεχομένην διὰ δεσμεύσεως πάντων τῶν ἀγαθῶν, τῶν ἀνηκόντων ἢ ἀφορώντων τὸ Κοινὸν τῶν Βενετῶν καὶ τὸν Κλῆρον. Ἐπὶ πλέον ἐβεβαίωσεν αὐτὸς ὁ ἴδιος κύριος Ἀρχιεπίσκοπος καὶ ὠρκίσθησαν οἱ Κανονικοὶ ὅτι δὲν ἔχουν τὸ πρωτότυπον τῆς ἀποφάσεως τοῦ κυρίου Πάπα Κλήμεντος, τὸ ἐσφραγισμένον διὰ τῆς παπικῆς σφραγίδος, περὶ τοῦ ὁποίου γίνεται μνεῖα εἰς τὴν εἰρημένην σύμβασιν καὶ τὸ ὅποῖον ὄφειλον νὰ παρουσιάσουν εἰς τὸν εἰρημένον κύριον Δούκαν καὶ εἰς τοὺς Συμβούλους αὐτοῦ, ἵνα προσαρτηθῇ ἀντίγραφον καὶ κατόπιν ἀποδοθῇ εἰς αὐτοὺς ἀμέσως μετὰ ταῦτα, καὶ ὅτι δὲν γνωρίζουν πὺ ἐύρισκεται· καὶ ὑπεσχέθησαν ἐν ὀνόματι ἑαυτῶν καὶ τῶν διαδόχων των, ὅτι ἂν ἔλθῃ ποτὲ εἰς χεῖράς των, θὰ παρουσιάσουν αὐτὸ εἰς τὸν κύριον Δούκα καὶ τοὺς Συμβούλους του ἢ τοὺς διαδόχους τούτων, ἵνα προσαρτηθῇ ἀντίγραφον κατὰ τὸ γράμμα τῆς εἰρημένης συμβάσεως ἐπὶ τῇ ποινῇ τῇ περιεχομένῃ εἰς τὴν εἰρημένην σύμβασιν· τὸ δὲ αὐθεντικὸν νὰ ἀποδοθῇ εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τῶν ἰδίων τοῦ κυρίου Δούκα καὶ τῶν Συμβούλων του, ὡς ἐν τῇ συμβάσει καὶ συμφωνίᾳ πε-

---

Δυστυχῶς δὲν δημοσίευσε ὁλόκληρο τὸ θέσπισμα, πὺ ἔχει ἐνδιαφέρον, καὶ πὺ θὰ ἦταν ὅμοιο μὲ τὸ πὺ παρακάτω δημοσιευόμενον.

sicut in dicta compositione et concordia // // // // continetur.—Tenor autem instrumenti dicte compositionis et concordie de qua supra fit mentio, per omnia de verbo ad verbum talis: In Dei nomine amen. Anno a nativitate Domini Nostri Jesu Christi 1322. Indictione V Die XXVIIJ mensis Decembris.—In Venetia. In domo Domini Cancellarii infrascripti, presentibus nobilibus et discretis viris Dominis Riciardo de Malumbris legum doctore. Franciscus de Malumbris de Cremona et civibus venetiis, Saraceno de Cazanibus de Arimino, Andrea de Capitis Aggeris et Laurentio q. Joannis Laurentii notarii et scribis duobus venetis et aliis pluribus testibus, ad hec vocatis specialiter et rogatis. Cum pro multis et varijs dubitationibus questionibus et controversiis que non sine scandalo Dominis Ducis suorumque fidelium de Creta ex parte una, et non sine gravi quorum periculo et detrimento venerabilium virorum Dominorum Archiepiscopi, canonicorum et cleri cretensis ex altera, oriri inter dictas partes po-

ριέχεται. Τὸ ρῆμα δὲ τοῦ συμβολαίου τῆς ρηθείσης συμβάσεως καὶ συμφωνίας, περὶ ἧς γίνεται ἀνωτέρω μνεία, ἐπὶ λέξει καὶ ἐν τῷ συνόλῳ ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἀμήν. Ἔται ἀπὸ γεννήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ 1322⁶⁵, Ἰνδικτιῶνος Ε΄, ἡμέρα 28η μηνὸς Δεκεμβρίου. Ἐν Βενετία. Ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ κυρίου ὑπογεγραμμένου Καγκελλαρίου, παρόντων τῶν εὐγενῶν καὶ διακεκριμένων ἀνδρῶν κυρίων Ριχάρδου de Malumbris, νομικοῦ, Φραγκίσκου de Malumbris ἐκ Κρεμῶνος, καὶ τῶν Βενετῶν πολιτῶν Σαρακηνοῦ de Cazanibus⁶⁶ ἐξ Arimine, Ἀνδρέου de Capitis Aggeris καὶ Λαυρεντίου τοῦ ποτὲ Ἰωάννου Λαυρεντίου, συμβολαιογράφου, καὶ δύο Βενετῶν γραφέων καὶ πολλῶν ἄλλων μαρτύρων ἐπὶ τούτοις εἰδικῶς κληθέντων καὶ ἐνταλέντων. Ἐπειδὴ λόγῳ πολλῶν καὶ ποικίλων διαμφισβητήσεων, ζητημάτων, φιλονεικιῶν, αἵτινα ὄχι ἄνευ σκανδάλου εἰς βάρος τοῦ Κυρίου Δούκα καὶ τῶν πιστῶν του τῆς Κρήτης ἀφ' ἑνὸς καὶ ὄχι ἄνευ σοβαροῦ κινδύνου καὶ ζημίας τῶν σεβαστῶν ἀνδρῶν τοῦ Κυρίου Ἀρχιεπισκόπου, τοῦ Κανονικοῦ καὶ τοῦ Κρητικοῦ Κλήρου ἀφ' ἑτέρου θὰ ἠδύναντο νὰ προέλθουν μεταξὺ τῶν εἰρημένων μερῶν καὶ μάλιστα ἐφαίνοντο ὅτι

⁶⁵) Βλ. ἐπίσης Σ π. Θεοτόκη, Μνημεῖα Ἑλληνικῆς Ἱστορίας τόμ. Β΄, τεύχ. Ι, ὁ. π. σελ. 74.

⁶⁶) Ὑποθέτω πῶς τὸ γνωστὸ σήμερα ἐπιθετο Κατσανέβας, Κατσανεβάκης ἔχει τὴν ἀρχὴν του στὸ Cazanibus.

terant et oriri videbantur infrascripte conventiones, pacta et decisiones tanquam juri et equitati consonas, ac Deo placida acceptassent placuit jdem ambibus partibus, habito super hoc sapientum consilio, tenorem dictarum conventionum, pactorum et decisionum venerabili in Christo parti Domino Nicolao Sancti Constantinii Ecclesie patriarche, cui dicta Crete ecclesie immediate est subjecta, exhiberi et presentari eumque cum instantia debere requiri, ut si dictas conventiones, pacta et decisiones juri consonas et Ecclesie Crete expedientes fore cognoverit ipsas confirmare suaque auctoritate et decreto easdem confirmare dignetur et velit, et quia idem Dominus Patriarcha diligenti, cum suo constantinopolitano c(a)pitulo, colatione, et delibatione habita, dictas conventiones, pacta et decisiones sibi, ut premittitur, presentatas juri et equitati convenire pacifice et quiete, et concordiam inter dictas partes in tota insula Crete afferre et evidenter utiles clero et cretensi Ecclesie / / / / fore cognovit eisdem sive

ἤδη προῆλθον, αἱ ὡς κάτωθι συμβάσεις, συμφωνίαι καὶ ἀποφάσεις εἶχον γίνεαι ὑπ' αὐτῶν ἀποδεκταὶ ὡς σύμφωνοι πρὸς τὸ νόμιμον καὶ δίκαιον καὶ τῷ Θεῷ ἀρεσταί, ἐφάνη καλὸν εἰς ἀμφοτέρω τὰ μέρη, ἀφοῦ ὑπὲρ τούτου ἐζητήθη ἡ γνώμη τῶν σοφῶν, νὰ παρουσιάσουν καὶ ἐπιδείξουν τὸ περιεχόμενον τῶν εἰρημένων συμβάσεων, συμφωνιῶν καὶ ἀποφάσεων εἰς τὸν σεβασμιον ἐν Χριστῷ πατέρα κύριον Νικόλαον Πατριάρχην τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου⁶⁷, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ἡ εἰρημένη ἐκκλησία τῆς Κρήτης ἀμέσως ὑπάγεται, καὶ ὅτι ὄφειλον μὲ ἐπιμονὴν νὰ ζητήσουν ὅπως, ἂν τὰς εἰρημένας συμβάσεις, συμφωνίας καὶ ἀποφάσεις ἀνεγνώριζεν ὡς συμφώνους πρὸς τὸ νόμιμον καὶ ἐπωφελεῖς διὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Κρήτης, τὰς ἐπικυρώσῃ καὶ ἀξιωθῇ νὰ θελήσῃ νὰ τὰς ἐπιβεβαιώσῃ μὲ ἀπόφασίν του· καὶ ἐπειδὴ ὁ κύριος Πατριάρχης ἐπιμελῶς μὲ τὴν κωνσταντινοπολιτικὴν του σύνοδον, γενομένης παραβολῆς καὶ συσκέψεως, τὰς εἰρημένας συμβάσεις, συμφωνίας καὶ ἀποφάσεις, αἵτινες, κατὰ τὰ ἀνωτέρω, παρουσιάσθησαν εἰς αὐτόν, ἀνεγνώρισεν ὡς ἀρμοζούσας εἰς τὸ δίκαιον, τὴν εἰρηνευσίαν καὶ τὴν ἡρεμίαν καὶ ὅτι θὰ φέρουν εἰς ὀλόκληρον τὴν νῆσον Κρήτην ὁμόνοιαν μεταξὺ τῶν εἰρημένων μερῶν καὶ ὅτι θὰ εἶναι προφανῶς ἐπωφελεῖς εἰς τὸν κληρὸν καὶ τὴν Κρητικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐπὶ τού-

⁶⁷) Πρόκειται γιὰ τὸ λατῖνο ψευτοπατριάρχη τῆς Κωνσταντινούπολης Ὁρθόδοξος Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης τὸ 1320 - 21 ἦταν Γεράσιμος ὁ Α'. Μετὰ 30μηνον χρεῖαν τοῦ θρόνου προεκρίθη ὁ Ἡσαΐας (1323 - 1334) Βλ. Μαν. Γεωργίου, Πατριαρχικοὶ Πίνακες.

jam firmatis, sive firmandis suum consensum et assensum prebuit, easque suo decreto quaque auctoritate confirmavit, ratificavit et approbavit, prout predicta omnia, cum pactis et conventionibus infrascriptis constat publico instrumento, scripto manu Joanni Citto de Clugijs, imperiali auctoritate notarii publici et ipsius Domini Patriarche domesticī, sigillo pendenti ipsius Domini Patriarche munito, cuius tenor. .?. de verbo ad verbum subicitur. Ut igitur res effectum capiat et que conventa pacta et decisa supra dicuntur, solemnibus juris vinculis algentur et firmentur, discretus vir magister Tantus Ducatus Venetiarum Cancellarius syndicus ac procurator illustri ac Magnifici domini domini Joanni Superantij, Dei gratia Venetiarum Dalmatie atque Croatie Ducis, inclyti et Domini Quarte partis et dimidie totius Imperii Romanie, Comunis et hominum de Venetiis, prout de syndicatu constat quoddam publico instrumento facto sub anno Domini 1321, indictione 4 die 8 Decembris. scripto manu Jacobi Joannis imperiali auctoritate notarii, et Ducatus Venetiarum scribe, et bulla plumbee pendenti memorati Domini Ducis mu-

τους παρέσχεν τὴν συναίνεσίν του καὶ συγκατάθεσίν του διὰ τὰ ἤδη κυρωθέντα καὶ τὰ μέλλοντα νὰ κυρωθοῦν, διὰ τοῦτο, ταῦτα δι' ἀφοπάνσεώς του μὲ τὸ κῦρὸς του ἐπεκύρωσεν, ἐνέκρινε καὶ ἐπεδοκίμασεν, ὡς πάντα τὰ προειρημένα μετὰ τῶν συμφωνιῶν καὶ τῶν ὡς κάτωθι συμβάσεων βεβαιοῦνται διὰ δημοσίου συμβολαίου, γεγραμμένου διὰ χειρὸς τοῦ Ἰωάννου Citto de Clugijs, αὐτοκρατορικοῦ δημοσίου συμβολαιογράφου καὶ δομestικοῦ αὐτοῦ τοῦ κυρίου Πατριάρχου, ἐφωδιασμένου μὲ κρεμάμενον σιγίλλιον αὐτοῦ τοῦ κυρίου Πατριάρχου, τοῦ ὁποίου τὸ περιεχόμενον κατὰ λέξιν ὑπόκειται. Ἴνα λοιπὸν τὸ πρᾶγμα πραγματωθῇ καὶ αἱ ὡς ἄνω ἀναφερόμεναι συμφωνίαι καὶ ἀποφάσεις περιβληθοῦν διὰ τῶν ἐπισήμων δεσμῶν τοῦ δικαίου καὶ ἐξασφαλισθοῦν, ὁ διακεκριμένος μάγιστρος Ταντὸς Δουκικὸς Κυγκελλάριος τῆς Βενετίας, ὡς σύνδικος καὶ ἐπιτετραμμένος τοῦ ἐνδόξου καὶ μεγαλοπρεποῦς κυρίου κυρίου Ἰωάννου Superantius, Ἐλέφ Θεοῦ Δόγη τῶν Βενετῶν, τῆς Δαλματίας καὶ Κροατίας, ἔξακουστοῦ καὶ κυρίου τῶν τριῶν τετάρτων δλοκλήρου τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Ρωμανίας, τοῦ Κοινοῦ καὶ τῶν ἐκ Βενετίας ἀνδρῶν, ὡς περὶ τῆς καταστάσεώς του ὡς συνδίκου βεβαιοῦται διὰ δημοσίας πράξεως γενομένης ἐν ἔτει Κυρίου 1321, ἰνδικτιῶνος 4ης, ἡμέρα 8η Δεκεμβρίου, γραφείσης διὰ χειρὸς τοῦ Ἰακώβου Ἰωάννου συμβολαιογράφου αὐτοκρατορικῆ ἔξουσία καὶ δουκικοῦ τῶν Βενετῶν γραφῆς καὶ ἐφωδιασμένης διὰ κρεμαμένης μολυβδί-

nito, ac venerabilis vir Dominus Petrus q. liberij de Piro canonicus cretensis, syndicus ac procurator Reverendi in Christo patris Domini fratris Alessandri Dei gratia archiepiscopi ac Capituli et Canoniorum cretensium, ut de syndicatu constant publico instrumento facto a nativitate Domini nostri Jeshu Christi 1321 indictione 4 Die 22 mensis Decembris, scripto manu Bartholomei q. Joannis de Engelardis de Padua habitator Candide imperiali auctoritate notarii publici, et sigillis pendentibus dictorum Dominorum Archiepiscopi et Capituli cretensis Ecclesie munito; idem Syndici syndicariis nominibus quibus supra, sibi invicem solemni stipulatione promiserunt omnia et singula que in dictis pactis infrascriptis continentur perpetuo et inviolabiliter attendere, observare et adimplere sine contradictione et exceptione qualibet juris vel facti, sive de illis clericis grecis, qui sub dictione et jurisdictione Archiepiscopi suorumque sufraganei eorum esse debent // // // ita et taliter quod Dominium de Crete seculare ullo modo possit vel debeat intromitere de eis, sive de Ecclesiis sitis

νης σφραγίδος τοῦ μνημονευθέντος κυρίου, καί ἀφ' ἐτέρου ὁ σεβασμιος κύριος Πέτρος τοῦ ποτὲ Liberius de Piro, κρηῖς κανονικός, ὡς σύνδικος καί ἐπιτετραμμένος τοῦ σεβασμίου ἐν Χριστῷ πατρός κυρίου ἀδελφοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐλέφ Θεοῦ Ἀρχιεπισκόπου καί τοῦ Καπίτουλου καί τῶν κρητῶν κανονικῶν, ὡς περὶ τῆς καταστάσεως αὐτοῦ ὡς συνδίκου βεβαιοῦται διὰ δημοσίας πράξεως γενομένης ἐν ἔτει ἀπὸ τῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γεννήσεως 1321, ἰνδικτιῶνος 4ης, ἡμέρα 4η Δεκεμβρίου, γραφείσης διὰ χειρὸς τοῦ Βαρθολομαίου τοῦ ποτὲ Ἰωάννου de Engelardis ἐκ Παδούης, κατοίκου Χάνδακος, αὐτοκρατορικῆ ἔξουσία δημοσίου συμβολαιογράφου καί ἐφωδιασμένης μετὰ κρεμάμενα σιγίλλια τῶν εἰρημένων κυρίων Ἀρχιεπισκόπου καί τοῦ Καπίτουλου τῆς Κρητικῆς Ἐκκλησίας· οἱ σύνδικοι οὗτοι τοῦ λοιποῦ μετὰς ὡς ἄνω συνδικιακὰς αὐτῶν ιδιότητας ὑπεσχέθησαν ἀμοιβαίως μετὰ ἐπίσημον ρῆτσαν πάντα καί καθ' ἕκαστον ὅσα εἰς τὰς εἰρημένας ὡς κάτωθι συμφωνίας περιέχονται ἔσαι καί ἀπαρabiάστως νὰ ἐπιμελῶνται, νὰ τηροῦν καί ἐκπληροῦν ἄνευ ἀντιρρήσεως καί οἷας δήποτε ἐξαιρέσεως τύποις ἢ οὐσίᾳ εἴτε ὡς πρὸς ἐκείνους τοὺς Ἑλληνας κληρικούς, οἵτινες ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν καί κυριαρχίαν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καί τῶν ἰδικῶν του ὀφείλουν νὰ ἐγκρίνωνται ὑπ' αὐτοῦ, κατὰ τρόπον ὥστε ἡ κοσμικὴ ἔξουσία Κρήτης νὰ μὴ δύναται οὐδὲ νὰ ὀφείλῃ κατ' οὐδένα τρόπον νὰ ἐπεμβαίῃ περὶ αὐτῶν, εἴτε ὡς πρὸς τὰς ἐκκλησίας τὰς κειμένας εἰς τὰ προάστεια τοῦ Χάνδακος, εἴτε εἶναι αὗται ἐνοριακαὶ εἴτε

in suburbijis Candide, et sive parochialia seu monasteria, vel hospitalia seu xenodochia fuerint diruta cum porticibus et cimiterijs ac domibus sacerdotalibus, prout Domini Archiepiscopus canonici et capitulum habere et tenere debent, et quid e converso (?) de partibus de dominio temporali esse inteligetur, salvo semper jure dicti Domini Archiepiscopi, quod et jure pastorali competit in Ecclesijs superscriptis, sive de alijs quibuscumque, que in dictis pactis et prout in dictis pactis plenius continetur.—Et quia inter ceteras conventiones hec quoque conventio facta est, quod pro terris et possessionibus omnibus et singulis pertinentibus et spectantibus quocumque modo et quocumque jure ad Monasterium Pale, quocumque nomine consentiantur, nec non et pro omni jure quod Crete Ecclesia in predictis possessionibus sibi competere dici possit Dominus Dux et Comune Venetiarum nomine juncambii dictarum possessionum, et pro omni jure predicto, dabunt et assignabunt vel unum casale de infrascriptis 4 quod Dominus Archiepiscopus et Capitulum Cretense elegerunt, remanente semper dicto Monasterio Pale sub dominio et jurisdic-

μοναστήρια, ὀσπιτάλια ἢ ξενοδοχεῖα κατεστραμμένα μετὰ τῶν πορτέγων τῶν καὶ τῶν κοιμητηρίων καὶ τῶν ἱερατικῶν οἰκῶν, τὰ ὅποια ὀφείλουσαν νὰ ἔχουν καὶ νὰ κατέχουν ὁ κύριος Ἀρχιεπίσκοπος, οἱ Κανονικοὶ καὶ τὸ Καπίτουλον· καὶ ἂν τι ἀντίθετον ἐκ μέρους τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας κρίνεται, πάντοτε πρέπει νὰ διασφαλίζεται τὸ δικαίωμα τοῦ εἰρημένου κυρίου Ἀρχιεπισκόπου, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου καὶ τὸ ποιμαντορικὸν δίκαιον συνηγορεῖ ὡς πρὸς τὰς εἰρημένας ἐκκλησίας, εἴτε καὶ δι' ἄλλα οἰαδήποτε, περὶ ὧν εἰς τὰς εἰρημένας συμφωνίας καὶ ὡς εἰς τὰς εἰρημένας συμφωνίας πληρέστερον περιέχεται.

Καὶ ἐπειδὴ μετὰ τῶν ἄλλων συμβάσεων καὶ αὐτῆ ἢ σύμβασιν ἐγένετο ὅτι ὡς πρὸς τὰς γαίας καὶ τὰ κτήματα ἐν τῷ συνόλω τῶν καὶ ἐν τοῖς καθέκαστα τὰ ἀνήκοντα καὶ καθ' οἰονδήποτε τρόπον καὶ νόμιμον δικαίωμα σχετιζόμενα μὲ τὸ Μοναστήριον Πάλαι, ὑφ' οἰονδήποτε ὄνομα ἀκούονται, ἀκόμη καὶ κατὰ πᾶν δικαίωμα τὸ ὅποιον ἢ ἐκκλησία τῆς Κρήτης θὰ ἠδύνατο νὰ λεχθῆ ὅτι θὰ διεξεδίκε ἐπὶ τῶν εἰρημένων κτημάτων, ὁ Κύριος Δοῦξ καὶ τὸ Κοινὸν τῶν Βενετῶν ὑπὸ τύπον ἀνταλλαγῆς τῶν εἰρημένων κτημάτων καὶ ἔναντι παντὸς προειρημένου δικαιώματος θὰ δώσουν καὶ θὰ ἐπιδικάσουν εἴτε ἐν χωρίον ἀπὸ τὰ 4 ὡς κάτωθι ἀναγραφόμενα, τὸ ὅποιον ὁ Ἀρχιεπίσκοπος καὶ τὸ Κρητικὸν Καπίτουλον θὰ ἐκλέξουν, παραμένοντος πάντοτε τοῦ ρηθέντος Μοναστηρίου Πάλαι ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν καὶ ἐξουσίαν τῶν εἰρημένων Κυ-

ctione predictorum Dominorum Archiepiscopi et Capitulum Ecclesie cretensis, vel si eligere noluerint dabitur duo ex dictis casalibus, que ipse Dominus Dux et Comune Venetiarum ellegerint prout in dicto pacto plenius et serius continetur. Idem Magister Tantus Syndicus dictorum Dominorum Ducis et Comunis Venetiarum syndicariorum nomine, infrascripta duo casali, videlicet casale vocatum Maratiti, quod tenent a Comune Venetiarum heredes q. Mathei Raguseo, et casale vocatum La Xerolea, quod tenet a Comune Venetiarum Nicolaus Pasqualigo, et illi de Cha Pantaleo, electa per Dominum Ducem et Comune Venetiarum, cum per Dominum Archiepiscopum suumque Capitulum de uno casali electo fieri nolisset, titolo et jure permutationis cum modis et formis in dicto pacto contentis, dedit et tradidit predicto Domino Petro de Piro syndicariorum nomine // // // // pro dictis Archiepiscopo et Capitulo Ecclesie recipiente, con-

ρίων Ἀρχιεπισκόπων καὶ τοῦ Καπίτουλου τῆς Κρητικῆς ἐκκλησίας, ἢ ἂν δὲν θελήσουν νὰ ἐκλέξουν θὰ δοθοῦν δύο ἐκ τῶν εἰρημένων χωρίων, τὰ ὅποια αὐτὸς ὁ κύριος Δόγης καὶ τὸ Κοινὸν τῶν Ἑνετῶν θὰ ἐξέλεγον, ὡς ἐν τῇ εἰρημένῃ συμφωνίᾳ πληρέστερον καὶ λεπτομερέστερον διαλαμβάνεται.

Αὐτὸς ὁ ἴδιος μάγιστρος Tantus, σύνδικος τῶν εἰρημένων Κυριῶν, τοῦ Δόγη καὶ τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἑνετῶν, ὑπὸ τὴν συνδικικὴν αὐτοῦ ἰδιότητα, τὰ ὡς κάτωθι δύο χωρία, ἦτοι τὸ χωρίον τὸ καλούμενον Μαραθίτης, τὸ ὁποῖον κατέχουν ἐκ τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἑνετῶν οἱ κληρονόμοι τοῦ ποτὲ Ματθαίου Raguseus⁸⁹ καὶ τὸ χωρίον τὸ καλούμενον Ξερολιά, τὸ ὁποῖον κατέχει ἐκ τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἑνετῶν ὁ Νικόλαος Pasqualigus καὶ οἱ τοῦ οἴκου τῶν Pantaleo⁹⁰, ἐκλεγέντα ὑπὸ τοῦ Δόγη καὶ τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἑνετῶν, ἐπειδὴ ὁ Κύριος Ἀρχιεπίσκοπος καὶ τὸ Καπίτουλόν του δὲν ἠθέλησαν νὰ γίνῃ ἐκλογὴ ἑνὸς χωρίου, ἔδωκεν καὶ παρέδωκεν τίτλω καὶ τύπῳ ἀνταλλαγῆς ὑπὸ τοὺς ὄρους καὶ τύπους τοὺς ἐμπεριεχομένους εἰς τὴν εἰρημένην συμφωνίαν εἰς τὸν προειρημένον Κύριον Πέτρον de Piro, ὑπὸ τὴν συνδικικὴν αὐτοῦ ἰ-

⁸⁹) Σὲ θέσπισμα τῆς Γερουσίας τοῦ 1382, μὲ τὸ ὁποῖο ἀποκαταστάθηκαν πολιτικὰ τὰ τέκνα τοῦ Λέοντος Καλέργη, ἀναφέρεται καὶ ὁ ἐπαναστάτης Γεώργιος Ραγουζαῖος, ποὺ ἀποκαταστάθηκε ἐπίσης μὲ τὸ ἴδιο θέσπισμα. (Βλ. Σπ. Θεοτόκη, ὁ. π. τόμ. Β', τεῦχος II, σ. 230).

⁹⁰) Οἱ Πανταλέοι ἦταν μεγάλη οἰκογένεια τιμαριούχων τῆς Κρήτης. Σὲ θέσπισμα τῆς Γερουσίας τοῦ 1325, ἀναφέρεται ὁ τιμαριούχος Ἀνδρέας Πανταλέος. (Βλ. Σπ. Θεοτόκη, ὁ. π. τόμ. Β', τεῦχ. 1, σ. 83).

stituens idem magister Tantus nomine quo supra se dicta duo casalia pro dictis Domino Archiepiscopo et Capitulo cretense precario possidere donec per ipsum Dominum Archiepiscopum et capitulum cretense dictorum casalium corporaliter fuerit possessio apprehensa, et omnia completa que in pacto de hoc capitulo, suprascripto comprehensa sunt. E converso vero idem Dominus Petrus predictorum Dominorum Archiepiscopi et Capituli Syndicus sindicario nomine pro eis, jure et titulo permutationis pro dictis duobus casalibus, dedit, tradidit, et cessit dicto Magistro Tanto syndicario nomine pro dominis Duce et Comune Venetiarum recipienti, omnes terras possessiones et jura ad dictum monasterium Pale spectantia, que quocumque jure, et quocumque modo predicti Domini Archiepiscopus et Capitulum cretense ad se possent dicere pertinere, retento dominio et jurisdictione Monasterii Pale, prout in ipso pacto plenius continetur, et insuper de omnibus, usufructibus ac redditibus quibuscumque, ex dictis possessionibus Monasterio Pale, a dicto Domino Duce

διότητα, ἐν ὀνόματι τῶν εἰρημένων Ἀρχιεπισκόπου καὶ τοῦ Κρητικοῦ Καπίτουλου ὡς δεχομένου, ἐξασφαλίζων ὁ αὐτὸς μάγιστρος Tantus ὑπὸ τὴν ὡς ἄνω ιδιότητά του ὅπως τὰ ρηθέντα δύο χωρία προσωρινῶς κατέχονται ἐν ὀνόματι τῶν ρηθέντων κυρίων Ἀρχιεπισκόπου καὶ τοῦ Κρητικοῦ Καπίτουλου, μέχρις οὗ δι' αὐτοῦ τοῦ κυρίου Ἀρχιεπισκόπου καὶ τοῦ Κρητικοῦ Καπίτουλου γίνῃ κατοχὴ ἐμπράγματος τῶν εἰρημένων χωρίων καὶ ληφθοῦν καὶ πληρωθοῦν πάντα ὅσα ἐν τῇ συμφωνίᾳ περὶ τοῦ ὡς ἄνω κεφαλαίου περιλαμβάνονται. Ἐκ τῆς ἀντιθέτου δὲ πλευρᾶς ὁ αὐτὸς κ. Πέτρος, σύνδικος τῶν εἰρημένων κυρίων τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ τοῦ Καπίτουλου, ὑπὸ τὴν συνδικικὴν αὐτοῦ ιδιότητα, ἐν ὀνόματι αὐτῶν, τίτλῳ καὶ τύπῳ ἀνταλλαγῆς ἀντὶ τῶν δύο εἰρημένων χωρίων, ἔδωκε, παρέδωκε καὶ παρεχώρησεν εἰς τὸν εἰρημένον μάγιστρον Tantum, δεχομένου ὑπὸ τὴν συνδικικὴν αὐτοῦ ιδιότητα ἐν ὀνόματι τοῦ κυρίου Δόγη καὶ τοῦ Κοινοῦ τῶν Βενετῶν, πάσας τὰς γαίας, κτήματα καὶ νόμιμα δικαιώματα, τὰ σχετιζόμενα μὲ τὸ ρηθὲν Μοναστήριον Πάλαι, βίαισι τῶν ὁμοίων, καθ' οἷονδῆποτε δίκαιον καὶ καθ' οἷονδῆποτε τρόπον, θὰ ἠδύναντο οἱ εἰρημένοι κύριοι Ἀρχιεπίσκοπος καὶ τὸ Κρητικὸν Καπίτουλον νὰ προβάλουν ἐπ' αὐτοῦ ἀξίωσιν, κρατουμένης πάντως τῆς κυριαρχίας καὶ ἔξουσίας ἐπὶ τοῦ Μοναστηρίου Πάλαι, ὡς ἐν τῇ αὐτῇ συμφωνίᾳ πληρέστερον περιέχεται· καὶ ἐπὶ πλέον διὰ πᾶσαν ἐπικαρπίαν καὶ οἰαδῆποτε εἰσοδήματα ἐκ τῶν εἰρημένων κτημάτων τοῦ Μοναστηρίου Πάλαι, τὰ ὅποια ἐλήφθησαν ἢ

Comune Venetiarum vel aliis eorum nomine, usque ad presentia tempora habitis et perceptis, et de omnibus damnis et expensis propter ea supportatis nomine quo supra, finem, remissionem et quietationem fecit, et pactum del ulterius non petendo, promittentes invicem ipsi syndici de avvitione rerum in dicta permutatione deductarum, ac sibi invicem guarentare, autorizare et defendere contra quamcumque personam et legium (sic) ac universitatem res et possessiones predictas; renuntians per pactum expressum, jdem Dominus Petrus Dominorum Archiepiscopi et Capituli Syndicus syndicario nomine, pro eis omnis juris, quod ex quadam sententia arbitraria Domini quondam Clementis Pape Quarti dicere posset dictis Domino Archiepiscopo et Capitulo Crentensi competere in predictis, ac volens ipsam sententiam nullius valoris et nullius firmitatis fore et cassum et inanem esse et restituende Domino Duci et Comune Venetiarum, salvo jure decimarum de qua in dicta sententia continetur; que omnia et singula, et alia quecumque que in ipsis pactis continentur dicti Syndici

εἰσεπράχθησαν ὑπὸ τοῦ εἰρημένου κυρίου Δόγη καὶ τοῦ Κοινοῦ τῶν Βενετῶν, ἢ ὑπὸ ἄλλων ἐν ὀνόματι ἐκείνων μέχρι τοῦ παρόντος καὶ διὰ πᾶσαν γενομένην ζημίαν ἢ δι' ἕξοδα, ἅτινα ἀνελήφθησαν ἐν ὀνόματι τῶν ὡς ἄνω, ἔθεσε τέρμα, ἄφρσιν καὶ κατάπαυσιν καὶ συμφωνήσαν, ὅπως τοῦ λοιποῦ μὴ δύναται νὰ γίνῃ περαιτέρω διεκδίκησις τούτων, τῶν συνδίκων ὑπισχνουμένων ἀμοιβαίως προστασίαν(;) (de avvitione) τῶν πραγμάτων τῶν ὑπαγομένων εἰς τὴν εἰρημένην ἀνταλλαγὴν καὶ νὰ ἐγγυῶνται ἀμοιβαίως ταῦτα, νὰ παρέχουν τὰς ἀναγκαίας ἐξουσιοδοτήσεις καὶ νὰ υπερασπίζουν ἔναντι οἰουδήποτε προσώπου, ομάδος ἢ συνόλου τὰ προειρημένα πράγματα καὶ κτήματα· παραιτούμενος ὁ ἴδιος Πέτρος, σύνδικος τῶν κυρίων Ἀρχιεπισκόπου καὶ Καπίτουλου καὶ ὑπὸ τὴν συνδικικὴν αὐτοῦ ἰδιότητα δι' ἐπὶ τοῦτο συμφωνίας, ἐξ ὀνόματος πάντων τούτων, παντὸς δικαιώματος τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύναντο νὰ προβάλλουν ὁ κύριος Ἀρχιεπίσκοπος καὶ τὸ Κρητικὸν Καπίτουλον, βάσει ἀθταιρέτου τινος ἀποφάσεως τοῦ ποτὲ κυρίου Κλήμεντος IV Πάπα, ὡς ἀντικειμένου εἰς τὰ προειρημένα, καὶ θεωρῶν τὴν ἀπόφασιν ταύτην ὡς οὐδόλως ἰσχύουσιν καὶ οὐδόλως εὔσταθοῦσαν καὶ ὡς ἄκυρον καὶ κενὴν καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἀποδοθοῦν εἰς τὸν κύριον Δόγην καὶ τὸ Κοινὸν τῶν Βενετῶν, διατηρουμένου τοῦ δικαιώματος τῶν δεκατιῶν, περὶ οὗ γίνεται λόγος ἐν τῇ εἰρημένῃ ἀποφάνσει. Πάντα ταῦτα ἐν τῷ συνόλῳ καὶ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα καὶ ὁσαδῆποτε ἄλλα περιέχονται εἰς τὰς συμφωνίας ταύτας οἱ εἰρημένοι σύνδι-

syndicaribus nominibus supradictis attendere promiserunt, sub pena / / / / / duorum millium librarum, que pena in singulis capitulis non observatis tociens committatur comuniter pacti non observantem quotiens contrafactum fuerit, et pena soluta vel non exacta, omnia et singula conventa et promissa in sua permaneant firmitate renuntiantes invicem per pactum super promissis omnibus exceptioni doli et in factum decaptioni et simulationi literis impetratis vel impetrandis, beneficio restitutionis in integrum app(ositio)ni (sic ?) et supp(ositio)ni (sic. ?) et omni alii juri que contra predicta vel aliqui predictorum possint partes predicte, vel aliqua earum facere vel venire; pro quibus omnibus attendendis et plene observandis et complendis, predicti syndici, bona omnia eorum, quorum sunt syndici sibi invicem speciali pignori obligarunt, constituentes se alter pro altero precario possidere usque ad plenam satisfactionem omnium promissorum. Tenor autem auctoritatis et decreti patriarchalis et dictorum pactorum in ipso decreto contentorum

κοι, ὑπὸ τὴν συνδικικὴν αὐτῶν ιδιότητα ὑπεσχέθησαν νὰ ἐπιμελῶνται ἐπὶ ποινῇ δύο χιλιάδων λιβρῶν· καὶ ἡ ποινὴ αὕτη διὰ τὰ μὴ τηρούμενα καθ' ἕκαστα κεφάλαια τοσαύκις θὰ ἐπιβάλλεται ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὸν μὴ τηροῦντα τὴν συμφωνίαν, ὡσαύκις θὰ ἔχη γίνεи παράβασις· καὶ μετὰ τὴν ἀπότισιν τῆς ποινῆς ἢ καὶ ταύτης μὴ ἀποτιθείσης, πάντα ἐν τῷ συνόλῳ καὶ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα τὰ συμπεφωνημένα καὶ ὑπεσχημένα θὰ παραμένουν ἐν ἰσχύϊ. Καὶ παραιτοῦνται ἀμοιβαίως, κατὰ συμφωνίαν ἐπὶ τῶν ὑπεσχημένων πάντων εἰς περίπτωσιν ἐξαιρέσεως, δόλου καὶ διζήσεως (decaptioni in factum?), ὡς καὶ πλαστογραφίης γραμμάτων, προσαχθέντων ἢ μελλόντων νὰ προσαχθοῦν, παντὸς εὐεργετήματος ἀποκαταστάσεως εἰς τὸ ἀκέραιον (app(ositio)ni et supp(ositio)ni?), ὡς καὶ παντὸς ἄλλου δικαιώματος, τὸ ὁποῖον ἐναντίον τῶν προειρημένων ἢ τινος τῶν προειρημένων δύνανται τὰ ρηθέντα μέρη ἢ τι αὐτῶν νὰ θέσουν εἰς ἐνέργειαν ἢ νὰ προβάλουν.

Διὰ δὲ τὴν ἐπιμελῆ καὶ πλήρη τήρησιν καὶ ἐκπλήρωσιν πάντων τῶν ἀνωτέρω οἱ προειρημένοι σύνδικοι πάντα τὰ ἀγαθὰ ἐκείνων τῶν ὑποίων εἶναι σύνδικοι ἀμοιβαίως ὡς εἰδικὴν ἐγγύησιν ἔθεσαν ὑπόχρεα, καθιστῶντας ἑαυτοὺς ὁ εἷς διὰ τὸν ἄλλον προσωρινοὺς κατόχους (μεσεγγυητὰς) μέχρι πλήρους ἱκανοποιήσεως πάντων τῶν ὑπεσχημένων.

Τὸ ῥῆμα δὲ τῆς πατριαρχικῆς κυρώσεως καὶ ἀποφάνσεως καὶ τῶν εἰρημένων συμφωνιῶν τῶν περιεχομένων ἐν αὐτῇ τῇ ἀποφάνσει εἶναι τὸ ἀκόλουθον: «Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ:

talis est. In Dei et Christi nomine. Amen. Quociens in conventionibus maiorum requiritur auctoritas et consensus, ne in dubium veniat que geruntur, si nihil est quod impediatur equum est dignis postulationis desideriis complacere, eapropter Reverendus in Christo Presbiter Dominus Dominus Nicolaus Dei et Apostolice Sedis providentia Sancte Constantinopolitane Ecclesie Patriarche, cuius per Summum Pontificem Nigropotensi Ecclesia est unita, visis et diligenter dis (...?...?) quibusdam abreviationibus per discretum virum Petrum Liberum canonicum cretensem eidem Domino Patriarche presentatis formatisque super certis pactis, permutationibus, et conventionibus habitis firmatisque sive firmandis, inter illum Dominum Dominum Joannem Superantio Ducem et Comune Venetiarum, ex una parte, et venerabilem in Christo Patrem Dominum fratrem Alexandrum Dei gratia archiepiscopum cretensem eiusque capitulum ex altera occasione quarundam questionum jamdudum inter predictas partes et suorum precessorum habitarum sicut demonstratur et declaratur a parte, ex forma cuiusdam / / / / sententie arbitrarie

Ἀμήν. Ὅσακις εἰς τὰς συμβάσεις τῶν μειζόνων ζητεῖται τὸ κῆρος καὶ ἡ συναίνεσις μας, ἵνα μὴ ἐν ἀμφιβόλῳ περιστῶσιν ὅσα γίνονται, ἀν οὐδὲν ὑπάρχει τὸ ἐμποδίζον, δίκαιον εἶναι νὰ εὐδοκήσωμεν εἰς τὰς ἀξίας ἐπιθυμίας τοῦ αἰτήματος. Διὰ τοῦτο ὁ Σεβασμιος ἐν Χριστῷ προσβύτερος κύριος κύριος Νικόλαος, προνοία τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Ἀποστολικῆς Ἐδρας Πατριάρχης τῆς Ἀγίας Κωνσταντινοπολιτικῆς Ἐκκλησίας, τοῦ ὁποίου ἡ ἐν Νεγροπόντε⁷⁹ ἐκκλησία διὰ τοῦ Ὑψίστου Ποντίφηκος διατελεῖ ἠνωμένη, ἰδὼν καὶ ἐπιμελῶς μελετήσας τὰς περιλήψεις, τὰς διὰ τοῦ διακεκριμένου ἀνδρὸς Πέτρου Liberus, κρητὸς κανονικοῦ, παρουσιασθείσας εἰς αὐτὸν τὸν Πατριάρχην καὶ σχηματισθείσας ἐπὶ ὄρισμένων συμφωνιῶν, ἀνταλλαγῶν καὶ συμβάσεων γενομένων, ἐγκριθεισῶν ἢ μελλουσῶν νὰ ἐγκριθοῦν, μεταξὺ τοῦ κυρίου κυρίου Ἰωάννου Superantius καὶ τοῦ Κοινοῦ τῶν Βενετῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ σεβασμίου ἐν Χριστῷ Πατρὸς κυρίου ἀδελφοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐλέῳ Θεοῦ κρητὸς Ἀρχιεπισκόπου, καὶ τοῦ Κυπρίτουλου του ἀφ' ἑτέρου ἐπ' εὐκαιρία ὄρισμένων ζητημάτων ἀναφυνέντων πάσαι ἤδη μεταξὺ τῶν εἰρημένων μερῶν καὶ τῶν προκαιόχων των, ὡς ἀποδείκνυται καὶ δηλοῦται ἐν μέρει ἐγγράφου τινὸς ἀποφάνσεως αὐθαιρέτου,

⁷⁹) Negroponte ἔλεγαν τότε οἱ Βενετοὶ τὴ νῆσο Εὐβοία, τὴν ὁποία κατεῖχαν ἀπὸ τὸ 1210 ὡς τὸ 1470. Εἶναι ἡ Ἔγριπος τοῦ Ἐρωτοκρίτου.

late per felicis memorie dominum Clementem Papam quartum, a qua pro bono pacis et concordie predicteque Ecclesie utilitate ambe partes scienter comuni consensu videntur in parte recessisse, et lectis etiam per me suprascriptum notarium de verbo ad verbum, in presentia antedicti Domini Patriarche, ac magnifici et potentis Domini Ludovici Mauroceni honorabilis Capetanei et Baiuli civitatis et insule Nigropontis, eiusque consiliarij Domini Ottoboni Gritti, et presentibus testibus infrascriptis; quarum tenor par omnia talis est; In Dei nomine. Amen. Infra scripta sunt capitula tractata iuter Dominum Ducem et Comune Venetiarum ex parte una, et reverendum partem Dominum fratrem Alessandrum permissione divina Archiepiscopum, canonicos et capitulum cretensis Ecclesie, super contentis in quaddam sententia arbitraria lataque per Dominum Clementem Papam quartum, de quibus et super quibus venerabilis Patris Domini Nicolai Sancte Sedis Constantinopolitane Patriarche requiritur auctoritas et consensus: primo enim quod cretensis Ar-

εκδοθείσης ὑπὸ τοῦ μακαρίας μνήμης κυρίου Κλήμεντος IV¹¹, Πάπα, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὅμως ἐπ' ἀγαθῶ τῆς εἰρήνης καὶ ὁμονοίας, καὶ ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς εἰρημένης ἐκκλησίας συνειδητῶς ἀμφοτέρω τὰ μέρη κοινῇ συναινέσει φαίνονται ὅτι ἐν μέρει παρητήθησαν· καὶ ἀφ' οὗ ἀνεγνώσθησαν δι' ἐμοῦ τοῦ ὡς ἄνω συμβολαιογράφου κατὰ λέξιν τὰ ὡς κάτωθι γεγραμμένα, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ εἰρημένου κυρίου Πατριάρχου καὶ τοῦ μεγαλοπρεποῦς καὶ ἰσχυροῦ κυρίου Λουδοβίκου Maurocenus ἐντίμου καπετάνιου καὶ Βαϊούλου τῆς πόλεως καὶ νήσου Νίγροποντε καὶ τοῦ συμβούλου αὐτοῦ κυρίου Ottoboni Gritti καὶ παρόντων τῶν ὡς κάτωθι μαρτύρων, τῶν ὁποίων τὸ «ρῆμα» ἐν τῷ συνόλω ἔχει ὡς ἑξῆς: Ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ Ἀμήν. Τὰ κατωτέρω εἶναι τὰ κεφάλαια περὶ ὧν ἐγένετο διαπραγματεύσεις μεταξὺ τοῦ κυρίου Δόγη καὶ τοῦ Κοινοῦ τῶν Βενετῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ σεβασμίου πατρὸς κυρίου ἀδελφοῦ Ἀλεξάνδρου, θεία ἀδείᾳ Ἀρχιεπισκόπου, τῶν κανονικῶν καὶ τοῦ Καπίτουλου τῆς Κρητικῆς Ἐκκλησίας, σχετικῶς μὲ τὸ περιεχόμενον ἐν αὐθαιρέτῳ τινὶ ἀποφάνσει, ἐκδοθείση ὑπὸ τοῦ κυρίου Κλήμεντος IV, Πάπα, περὶ τῶν ὁποίων καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων ζητεῖται ἢ ἐπικύρωσις καὶ συναίνεσις τοῦ σεβασμίου Πατρὸς Νικολάου Πατριάρχου τῆς Ἁγίας Κωνσταντινοπολιτικῆς Ἐδρας: Πρῶτον ὅτι ὁ κηρὸς Ἀρχιεπίσκοπος, οἰσοδήποτε θὰ εἶναι ἐκάστοτε, νὰ ἔχη ὑπὸ τὴν

¹¹) Ὁ Κλήμης IV ἦταν Πάπας ἀπὸ τὸ 1265 - 1268.

chiepiscopus, qui fuerit pro tempore, habeat in sua civitate et Diocesis de grecis clericis civitatis Cretensis et Sancti Miri et Diocesis 130 clericos; de quibus sint et proprij secundum jura esse intelliguntur illi clerici greci, qui aliunde ad insulam venientes in dicta insula perpetuam residentiam destinarunt habitantes in dicta insula, cum familia et massaricijs, et suum ibidem domicilium constituentes; eosque centum triginta clericis de predictis omnibus habere debeat et pro tempore suppleantur secundum formam sententiae super hoc per Dominum Papam Clementem late; ita et taliter quod Dominium de Crete seculare ullo modo possit vel debeat se intromittere de dictis 130 clericis, aliqua ratione vel causa, sed libere remaneant, et sint sub dictione et jurisdictione Domini Archiepiscopi sine aliqua questione; reliqui insuper clerici greci, et aliunde in cretensi insula venientes, qui euntes et redeuntes // // // et interim moram ad tempus in ipsa insula pro suis vel alienis expediendis negotijs facientes, qui nec residentiam perpetuam ibi destinarunt, nec cum familia et massericijs ibi habitent, nec domicilium ibi constitu-

πολιτείαν καὶ ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν τοῦ ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας κληρικούς τῆς κρητικῆς πόλεως καὶ τοῦ Ἁγίου Μύρωνος καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως τοῦ 130 κληρικούς, εἰς τοὺς ὁποίους νοοῦνται ὅτι περιλαμβάνονται, ὡς κατάλληλοι κατὰ τὰ νόμιμα, ἐκεῖνοι οἱ Ἑλληνες κληρικοί, οἵτινες ἄλλοθεν εἰς τὴν νῆσον ἐρχόμενοι, ἐν τῇ εἰρημένῃ νήσῳ προώρισαν τὴν μόνιμον διαμονὴν τῶν, κατοικοῦν ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ μετὰ τῶν οἰκείων καὶ μασσαρικίων τῶν κατέστησαν ἐκεῖ ἴδιον οἶκον· καὶ τοὺς 130 τοῦτους κληρικούς ὀφείλει νὰ ἔχη ἐξ ὅλων τῶν προειρημένων καὶ ἐκάστοτε νὰ ἀναπληρῶνται κατὰ τὸν τύπον τῆς ἐπὶ τούτου ἀποφάνσεως τῆς ἐκδοθείσης ὑπὸ τοῦ κυρίου Πάπα Κλήμεντος IV οὕτω καὶ τοιούτως ὥστε ἡ κοσμικὴ τῆς Κρήτης Ἐξουσία κατ' οὐδένα τρόπον νὰ δύναται ἢ νὰ ὀφείλῃ νὰ ἐπεμβαίῃ ὡς πρὸς τοὺς προειρημένους 130 κληρικούς, ἐπὶ οἵαδήποτε προφάσει ἢ αἰτίᾳ, ἀλλὰ νὰ παραμένουν ἐλευθέρως καὶ νὰ εἶναι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν καὶ δικαιοδοσίαν τοῦ κυρίου Ἀρχιεπισκόπου ἀναντιρρήτως· οἱ δὲ ὑπόλοιποι ἐπὶ πλέον Ἑλληνες κληρικοί καὶ οἱ ἄλλοθεν εἰς Κρήτην προσερχόμενοι, οἵτινες, ἐρχόμενοι καὶ ἀπερχόμενοι, προσωρινὴν διαμονὴν ἐν τῷ μεταξύ ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ πρὸς διεκπεραίωσιν ἰδίων ἢ ξένων ὑποθέσεων ποιοῦνται, καὶ οἵτινες οὔτε μόνιμον διαμονὴν προορίζονται νὰ ἔχουν οὔτε ἐκεῖ κατοικοῦν μετὰ τῆς οἰκογενείας καὶ τῶν μασσαρικίων οὔτε ἔχουν καταστήσει ἐκεῖ οἶκον, οὗτοι θὰ ὑπόκεινται ὁμοίως εἰς τὸν αὐτὸν κύ-

erint, simili modo subjecti sint eidem Domino Archiepiscopo et suffraganeis eius, nec indicto numero includantur prout indictae sententia de hijs continetur.— Super eo vero quod continetur in dicta sententia arbitraria per dictum Dominum Papam quod dictus Dominus Archiepiscopus habere debeat Ecclesias sitas in suburbijis Candide et sive parochialia seu monasteria, vel hospitalia sive xenodochia fuerin dirupta cum porticibus et cimiterijs, ac domibus sacerdotalibus, super quo ipse dominus Archiepiscopus dicit quod ejectus est eicitur quotidie de possessione dictarum Domorum, ad talem concordiam pervenerunt, quod Dominus Archiepiscopus Canonici et Capitulum cretensis Ecclesie teneant et possideant plane et quiete et sine aliqua molestie vel questione, quicquid de predictis, et pro predictis, Ecclesijs, Monasterijs, hospitalibus etc. tenuerunt et possiderunt in suburbijis Candide; usque ad tempus quo ipse Dominus Archiepiscopus modo (...?...) ultimo causa veniendi Venecijs recessit de Insula Crete. Quod autem per eos nec possessum nec detentum est, ut est premissum, hoc de temporalí dominio esse intelliga-

ριον Ἀρχιεπίσκοπον καὶ τοὺς ἀντικαταστάτας του (suffraganeis), καὶ δὲν θὰ περιλαμβάνονται εἰς τὸν ὀρισθέντα ἀριθμὸν, ὡς περιέχεται εἰς τὴν ἀναφερθεῖσαν ἀπόφασιν.

Ὡς πρὸς αὐτὸ δὲ τὸ ὅποῖον περιέχεται ἐν τῇ εἰρημένῃ αὐθαιρέτῳ ἀποφάνσει τῇ ἐκδοθείσῃ ὑπὸ τοῦ εἰρημένου κυρίου Πάπα, ὅτι ὁ εἰρημένος κύριος Ἀρχιεπίσκοπος ὀφείλει νὰ ἔχη ἐκκλησίας κειμένας εἰς τὰ προάστεια τοῦ Χάνδακος, εἴτε ἐνοριακαὶ ὑπῆρξαν αὐταὶ εἴτε μοναστηρία, ἢ ὄσπιτάλια ἢ ξενοδοχεῖα κατεστραμμένα μετὰ τῶν προουλίων καὶ κοιμητηρίων καὶ τῶν ἱερατικῶν τῶν οἴκων, περὶ τοῦ ὁποίου ὁ κύριος Ἀρχιεπίσκοπος λέγει ὅτι ἔξεβλήθη αὐτῶν, καὶ καθημερινῶς ὑπάρχει ἕξις (;) διὰ τὴν κατοχὴν τῶν εἰρημένων οἴκων, ἔφθασαν εἰς τοιαύτην συμφωνίαν, ὅτι ὁ κύριος Ἀρχιεπίσκοπος, οἱ Κανονικοὶ καὶ τὸ Καπίτουλον τῆς Κρητικῆς Ἐκκλησίας θὰ κρατῆ καὶ θὰ κατέχη πλήρως καὶ ἡσυχῶς ἀνευ τινὸς ὀχλήσεως ἢ γεννήσεως ζητήματος, ὅ,τι ἐκ τῶν εἰρημένων ἢ ὑπὲρ τῶν εἰρημένων ἐκκλησιῶν, μοναστηρίων, ὄσπιταλίων κλπ., ἐκράτησαν ἢ κατεῖχον εἰς τὰ προάστεια τῆς πόλεως μέχρι τοῦ χρόνου καθ' ὃν τελευταῖον ὁ ἴδιος κύριος Ἀρχιεπίσκοπος ἀπεχώρησε τῆς νήσου Κρήτης, ἵνα ἔλθῃ εἰς τὴν Βενετίαν.

Ἐκεῖνο ὁμῶς τὸ ὅποῖον ὑπ' αὐτῶν δὲν πρόκειται εἴτε νὰ κατέχεται εἴτε νὰ κρατῆται, ὡς ἀνωτέρω προειρέθη, τοῦτο πρέπει νὰ ἐννοεῖται ὡς πρὸς τὴν κοσμικὴν κυριαρχίαν, προστιθεμένου εἰδικῶς τούτου, ὅτι, ἂν

tur, hoc specialiter addito, quod si alique Ecclesie in dictis suburbijis fuissent fundate de novo, videlicet post latam sententiam per Dominum Papam, non autem sint antique referte et iste tales Ecclesie de novo fundate et hedificate aliquid acceptavissent, quod illud sic acquisitum remaneat Comuni Venetiarum sine aliqua questione, salvo semper jure dicti Domini Archiepiscopi, quod ei jure pastorali competit in Ecclesijs superscriptis. Pretere, cum memoratus Dominus Archiepiscopus Cretensis Capitulum et Canonici cretensis Ecclesie per suam petitionem requirerent quod secundum sententiam olim per dictum Dominum Papam latam ipsi habere debeant Monasterium Pale cum possessionibus / / / / et pertinentiis suis, quod Comune Venetiarum negabat, et propterea fuerit inter partes longo tempore litigatum, tandem dicte partes ad evitandum omnes questiones et scandala et pro bono pacis et concordie, ad talem concordiam pervenerunt, videlicet quod ipse Dominus Archiepiscopus, Canonici et Capitulum Ecclesie Cretensis Ecclesie sua bona et spontanea voluntate, et pro bono, utilitate et quiete dicte cretensis Ecclesie, erunt contenti quod Dominus Dux et Comune

ἐκκλησίαι τινες εἰς τὰ εἰρημένα προάστεια ἰδρῦθησαν νέαι, δηλονότι μετὰ τὴν ἐκδοθεῖσαν γνώμην ὑπὸ τοῦ Κυρίου Πάπα, καὶ δὲν ἀναφέρονται παλαιόθεν καὶ αἱ τοιαῦται οὕτω νεωστὶ ἰδρυνθεῖσαι καὶ οἰκοδομηθεῖσαι ἐκκλησίαι ἐδέχθησάν τι, τὸ οὕτω ἀποκτηθὲν δεόν νὰ παραμείνη εἰς τὸ Κοινὸν τῶν Ἐνετῶν ἀναντιρρήτως, διατηρουμένης πάντοτε τῆς δικαιοδοσίας τοῦ εἰρημένου Κυρίου Ἀρχιεπισκόπου, ἣτις ποιμενικῶ δικαιώματι προκύπτει ἐπὶ τῶν ὡς ἄνω ἐκκλησιῶν.

Ἐπὶ πλέον, ἐπειδὴ ὁ μνημονευθεὶς κύριος Ἀρχιεπίσκοπος, τὸ Κρητικὸν Καπίτουλον καὶ οἱ Κανονικοὶ τῆς Κρητικῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς αἰτήσεώς των ἐζήτησαν ὅπως, δυνάμει τῆς ἀποφάνσεως τῆς ἐκδοθείσης πάλαι ὑπὸ τοῦ εἰρημένου κυρίου Πάπα, αὐτοὶ ὀφείλουσαν νὰ ἔχουν τὸ μοναστήριον Πάλαι μετὰ τῶν κτημάτων του καὶ τῶν ἀνηκόντων εἰς αὐτό, πράγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἐδέχετο τὸ Κοινὸν τῶν Βενετῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐπὶ μακρὸν χρόνον μετὰ τῶν δύο μερῶν ὑπῆρξεν ἕρις· τέλος τὰ εἰρημένα μέρη, πρὸς ἀποσόβησιν τῶν ζητημάτων πάντων καὶ τῶν σκανδάλων καὶ ἐπ' ἀγαθῶ τῆς εἰρήνης καὶ ὁμονοίας, κατέληξαν εἰς τοιαύτην συμφωνίαν, δηλαδὴ ὅτι αὐτοί, ὁ κύριος Ἀρχιεπίσκοπος, οἱ Κανονικοὶ καὶ τὸ Καπίτουλον τῆς Κρητικῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς καλῆς καὶ αὐθορμήτου θελήσεώς του καὶ διὰ τὸ καλόν, τὸ ὀφέλιμον καὶ τὴν ἡρεμίαν τῆς ρηθείσης Κρητικῆς Ἐκκλησίας, θὰ μείνουν ἱκανοποιημένοι

Venetiarum, vel alii eorum nomine, habeant et teneant et quiete perpetuo possideant omnes et singulas terras et possessiones pertinentes et spectantes quocumque modo et quocumque jure ad dictum Monasterium Pale quocumque nomine censentur, remanente nihilominus dicto Monasterio Pale sub Dominio et jurisdictione predictorum Domini Archiepiscopi et Capituli cretensis Ecclesie, et Dominus Dux et Comune Venetiarum nomine in cambii dictarum possessionum dicto Monasterio pertinentium et pro omni jure quod cretensis Ecclesia in predictis possessionibus sibi competere dicere posset, dabunt et assignabunt sive dati et assignati facient dicto Domino Archiepiscopo et Canonicis et Capitulo Cretensis Ecclesie, unum ex infrascriptis quattuor casalibus, positis in insula Crete, que sunt Comunis Venetiarum, quod placuerit eligere suprascripto Domino Archiepiscopo et suo Capitulo, et si unum ex predictis casalibus eligere noluerint, Dominus Dux et Comune Venetiarum facient sibi dari duo ex ipsis quattuor casalibus, videlicet ipsa duo, que magis placebunt danda dicto Domino Duci et suo Consilio; et remaneant in

ὁ κύριος Δοῦξ καὶ τὸ Κοινὸν τῶν Βενετῶν ἢ ἄλλοι ἐν ὀνόματι αὐτῶν νὰ λάβουν, νὰ κρατοῦν καὶ ἡσύχως ἔσαι νὰ κατέχουν, πάσας καὶ κάθε μίαν χωριστά, τὰς γαίας καὶ τὰ κτήματα τὰ ἀνήκοντα ἢ σχετιζόμενα καθ' οἰονδήποτε τρόπον ἢ δίκαιον εἰς τὸ εἰρημένον μοναστήριον Πάλαι, ὑπὸ οἰονδήποτε ὄνομα καὶ ἂν εἶναι κατακχωρημένα, παραμένοντος οὐχ' ἧττον τοῦ ρηθέντος μοναστηρίου Πάλαι ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν καὶ ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν τῶν προειρημένων κυρίου Ἀρχιεπισκόπου καὶ τοῦ Καπίτουλου τῆς Κρητικῆς Ἐκκλησίας καὶ ὁ κύριος Δόγης καὶ τὸ Κοινὸν τῶν Βενετῶν ὑπὸ τύπον ἀνταλλαγῆς τῶν εἰρημένων κτημάτων, τῶν ἀνηκόντων εἰς τὸ ρηθὲν μοναστήριον, καὶ ἀντὶ παντὸς δικαιώματος, τὸ ὅποῖον θὰ ἠδύνατο νὰ διεκδικήσῃ ἡ Κρητικὴ Ἐκκλησία ἐπὶ τῶν προειρημένων κτημάτων, θὰ δώσουν καὶ θὰ ἐπιδικάσουν, εἴτε, δοθὲν καὶ ἐπιδικασθὲν, θὰ ἀναγνωρίσουν ὡς ἀνήκον εἰς τὸν κύριον Ἀρχιεπίσκοπον καὶ τοὺς Κανονικοὺς καὶ τὸ Καπίτουλον τῆς Κρητικῆς Ἐκκλησίας, ἐν ἑκ τῶν κάτωθι τεσσάρων χωρίων, τῶν κειμένων ἐν τῇ γήσῳ Κρήτη καὶ τὰ ὅποια ἀνήκουν εἰς τὸ Κοινὸν τῶν Βενετῶν, οἰονδήποτε ἤθελεν ἀρέσει εἰς τὸν ὡς ἄνω κύριον Ἀρχιεπίσκοπον καὶ τὸ Καπίτουλόν του νὰ ἐκλέξῃ καὶ ἂν δὲν θὰ ἤθελεν νὰ ἐκλέξουν ἐν ἑκ τῶν εἰρημένων χωρίων, ὁ κύριος Δόγης καὶ τὸ Κοινὸν τῶν Βενετῶν θὰ ἐνεργήσουν νὰ δοθοῦν δύο ἐξ αὐτῶν τῶν τεσσάρων χωρίων, δηλαδή αὐτὰ τὰ δύο τὰ ὅποια θὰ προτιμήσουν νὰ δοθοῦν οἱ κύριοι Δόγης

electione dicti Domini Archiepiscopi et Capituli, unum casale ex dictis quatuor, vel duo capere ex eis que sibi dabuntur, et postquam elegerit Dominus Dux cum suis Consilijs mandabit expresse quod in eo vel ex eis quod vel que dictus Dominus Archiepiscopus vel Dominus Dux, secundum premissam formam / / / / ellegerit, ponatur in tenutam et possessionem, et quod id vel ea habeat et teneat et possideat nomine Comunis plane, libere, et quiete, cum omnibus juribus, honorificentijs et pertinentijs suis, quodam modum Comune Venetiarum, id vel ea tenet et possidet, ita tamen quod propterea non intelligitur quod illi qui hodie tenent, et possident nomine Comunis dicta casalia expellantur propter hoc cambium de casalibus ipsis sive casale, sed ipsa casalia ipsi habeant et teneant usque compleverint suos terminos et factum quem consueverunt reddere Comuni redant dictis Dominis Archiepiscopis, Canonicis et Capitulo de suis successoribus, vel quibus jns suum deberint, secundum conventiones et pacta que ipsi tenentes habent, cum Comuni Venetiarum in Creta et postquam terminum erunt completi, quod

καὶ τὸ Συμβούλιόν του· καὶ θὰ μείνη εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ εἰρημένου κυρίου Ἀρχιεπισκόπου καὶ τοῦ Καπίτουλου ἐν χωρίον ἐκ τῶν εἰρημένων τεσσάρων ἢ δύο νὰ λάβουν ἐξ αὐτῶν ἄινα θὰ τοὺς προταθοῦν· καὶ ἀφοῦ ἐκλέξει ὁ κύριος Δόγης μετὰ τῶν Συμβούλων του θὰ ἐντείλῃ εἰδικῶς ὅπως αὐτὸ ἢ αὐτά, τὸ ὅποῖον ἢ τὰ ὅποια ὁ εἰρημένος κύριος Ἀρχιεπίσκοπος ἢ ὁ κύριος Δόγης ἐξέλεξεν κατὰ τὸν προεκτεθέντα τρόπον, τεθῆ εἰς κτῆσιν καὶ κατοχὴν καὶ ὅπως τοῦτο ἢ ταῦτα ἔχη καὶ κρατῆ καὶ κατέχη ἐν ὀνόματι τοῦ Κοινοῦ πλήρως, ἐλευθέρως καὶ ἡσύχως, μετὰ πάντων αὐτοῦ τῶν δικαιωμάτων, τῶν πρὸς τιμὴν διδομένων καὶ τῶν ἀνηκόντων αὐτοῖς, καθ' ὃν τρόπον τὸ Κοινὸν τῶν Βενετῶν τοῦτο ἢ ταῦτα κρατεῖ καὶ κατέχει, οὕτως ὅμως ὥστε ἐκ τούτου νὰ μὴ νοεῖται ὅτι ἐκείνοι οἱ ὅποιοι σήμερον κρατοῦν καὶ κατέχουν ἐν ὀνόματι τοῦ Κοινοῦ τὰ εἰρημένα χωρία θὰ ἐκβληθοῦν ἐξ αἰτίας τῆς ἀνταλλαγῆς αὐτῆς ἐξ οὐτῶν τῶν χωρίων ἢ τοῦ χωρίου, ἀλλ' αὐτοὶ θὰ τὰ κατέχουν καὶ θὰ τὰ κρατοῦν ἕως νὰ συμπληρώσουν τὰ διατεταγμένα χρονικὰ ὅρια· καὶ τὸ ἐνοίκιον τὸ ὅποῖον κατέβαλλον κανονικῶς εἰς τὸ Κοινὸν θὰ τὸ ἀποδίδουν εἰς τοὺς εἰρημένους κυρίους Ἀρχιεπισκόπους, Κανονικοὺς καὶ τὸ Καπίτουλον, καὶ εἰς τοὺς διαδόχους των ἢ εἰς οἰονδήποτε θὰ ὄφειλον κατὰ τὰς συμβάσεις καὶ συμφωνίας τὰς ὁποίας αὐτοὶ κρατοῦν μετὰ τοῦ Κοινοῦ τῶν Βενετῶν ἐν Κρήτῃ· καὶ ἀφοῦ συμπληρώσουν τὸ διατεταγμένον ὄριον τὸ χωρίον τοῦτο ἢ τὰ

ipsam casale sive casalia que ellegerint remaneant dicto Domino Archiepiscopo, Canonicis et Capitulo cretensis Ecclesie et suis successoribus, libere et expedite sine aliqua cognitione, angaria vel pro angaria Comuni Venetiarum modo aliquo facienda ali- que ratione vel causa, et sine aliqua molestia vel impedimento, cum omnibus juribus, pertinentiis et adiacentiis suis et hono- rificentiiis, in integrum, ita quod de eo vel ipsis possint facere totam suam voluntatem et utilitatem sine alicuius contradictione vel impedimento. Nomina casalium Communis, de quibus supe- rius fit mentio sunt hec: Casale vocatum le Vasilee, quod tenent Petrus Mazamurdi et Antonius Stagnarius; Casale vocatum Lo Maratiti quod tenent heredes Mathei Raguseo; Casale Lassugna, quod tenet Joannes Tedaldo; Casale vocatum La Xerolea, quod

χωρία ταῦτα τὰ ὁποῖα ἐξέλεξαν νὰ μένουν εἰς τὸν εἰρημένον κύριον Ἀρχιεπίσκοπον, τοὺς Κανονικοὺς καὶ τὸ Καπίτουλον τῆς Κρητικῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς τοὺς διαδόχους αὐτῶν ἐλευθέρως καὶ ἀπηλλαγμένα, ἄνευ τινὸς ἄλλης ἀναγνωρίσεως ὑποχρεώσεως, ἀγγραφείας ἢ ἀντισηκώ- ματος ἐπιβαλλομένης δι' οἰανδήποτε ἀφορμὴν καὶ αἰτίαν διὰ τὸ Κοι- νὸν τῶν Βενετῶν καὶ ἄνευ τινὸς ὀχλήσεως ἢ ἐμποδίου, μετὰ πάντων τῶν νομίμων, τῶν ἀνηκόντων ἢ συμπαρομαρτοῦντων αὐτοῖς καὶ τῶν ὡς τιμῶν παρεχομένων εἰς τὸ ἀκέραιον, οὕτως ὥστε περὶ αὐτοῦ ἢ αὐ- τῶν νὰ δύνανται νὰ ἐνεργοῦν κατὰ πᾶσαν βούλησιν καὶ σκοπιμότητα ἄνευ οἰασδῆποτε ἀντιρρήσεως ἢ ἐμποδίου.

Τὰ ὀνόματα τῶν χωρίων τοῦ Κοινοῦ, περὶ ὧν ἀνωτέρω γίνεται μνεία εἶναι τὰ ἑξῆς: χωρίον ὀνομαζόμενον Βασιλειές⁷², τὸ ὁποῖον κα- τέχουν ὁ Πέτρος Mazamurdi καὶ ὁ Ἀντώνιος Stagnarius. Χωρίον ὀνομαζόμενον ὁ Μαθαίτης, τὸ ὁποῖον κατέχουν οἱ κληρονόμοι τοῦ Ματθαίου Raguseo. Χωρίον ὀνομαζόμενον τὰ Σούνια⁷³, τὸ ὁποῖον κατέχει ὁ Ἰωάννης Tedaldo. Χωρίον ὀνομαζόμενον ἡ Ξερολιά, τὸ ὁ-

⁷²) Τὸ σημερινὸ χωριὸ Βασιλειές Τεμένους. Ἀναφέρεται στὸν Καστρο: φύλακα ὀρ. cit. (Κ 101) στὴν περιφέρεια τοῦ castel Temene. Εἶχε τότε (1583) κατοίκους 62. Τὸ ἀναφέρει ἐπίσης ὁ Franc. Basilicata, ὀρ. cit. f. 36v. Ἀντιθέτως ὁ Franc. Barozzi, ὀρ. cit. δὲν τὸ ἀναφέρει στὸν κα- τάλογο τῶν χωριῶν τῆς Κρήτης (1577).

⁷³) Τὸ χωριὸ Σούνια δὲν σώζεται σήμερα παρὰ σὰν τοπωνύμιον κοντὰ στὶς Βασιλειές. Χωριὸ Σούνια δὲν ἀναφέρει οὔτε ὁ Barozzi, οὔτε ὁ Καστροφύλακας οὔτε ὁ Basilicata, Αὐτὸ μὲ κάνει νὰ δεχθῶ ὅτι δὲν ὑπῆρχε οὔτε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Πιθανὸν νὰ εἶχε καταστραφῆ ἢ ἐγκαταλειφθεῖ στοὺς ἐνδιάμεσους αἰῶνες,

tenent Nicolaus Pasqualigo et illi de Cha Pantaleo; quibus sic perlectis, ac diligenter per eundem Dominum Patriarcham discussis et eum expositis et examinatis, nihilque invento, quod non possit pro bono pacis et partis utriusque quiete in patientia tolerare // // // // idcirco Idem Dominus Patriarcha ad honorem Dei Virginisque Marie Matris eius, sanctorumque omnium, et Sancte Romane ac universales Ecclesie et Constantinopolitane, cui predicta cretensis Ecclesia est immediate subjecta et partium predictarum statum pacificum et quietum, habito etiam consilio et consensu Constantinopolitani Capituli ibidem presentis predictis pactis, conventionibus et permutationibus inter predictas partes habitis et firmatis sive firmandis, et roborandis sub forma predicta, suam auctoritatem, consensum adhibuit pariter et: decretum, mandans mihi notario infrascripto quod de predictis facere publicum instrumentum, ac ipsum voluit ad maiorem huius rei firmitatem et future rei memoriam sua debere bulla fulciri. Acta in Nigroponte, in sala Patriarchalis palacij, in presentia antedicti Domini Capitanei Nigropontis Civitatis et

ποῖον κρατοῦν ὁ Νικόλαος Pasqualigo καὶ οἱ τοῦ οἴκου τῶν Pantaleo. Τῶν ὁποίων οὕτω ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιμελῶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου Πατριάρχου συζητηθέντων, ἐκτεθέντων καὶ ἐξετασθέντων καὶ μηδενὸς εὐρεθέντος δυναμένου νὰ μὴν εἶναι ἀνεκτὸν ἐν ὑπομονῇ ἐπ' ἀγαθῷ εἰρήνης καὶ πρὸς ἡσυχίαν ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ὁ ἴδιος ὁ κύριος Πατριάρχης εἰς τιμὴν τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Μητρὸς Αὐτοῦ Παρθένου Μαρίας, πάντων τῶν Ἁγίων καὶ τῆς Ἁγίας Ρωμαϊκῆς καὶ Οἰκουμενικῆς καὶ Κωνσταντινοπολιτικῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ προειρημένη Κρητικὴ Ἐκκλησία ἀμέσως ὑπόκειται, καὶ ὑπὲρ τοῦ εἰρητικοῦ καὶ ἡσύχου καθεστῶτος τῶν προειρημένων μερῶν, ζητηθείσης ἅμα τῆς συμβουλῆς καὶ συναινέσεως τῆς Κωνσταντινοπολιτικῆς Συνόδου, παρουσίας εἰς τὰς προειρημένας συμφωνίας, συμβάσεις καὶ ἀνταλλαγάς, τὰς γενομένας μεταξὺ τῶν προειρημένων μερῶν καὶ κυρωθείσας ἢ μελλούσας νὰ κυρωθοῦν καὶ νὰ καταστοῦν ἰσχυραὶ ὑπὸ τὴν προειρημένην μορφήν, παρέσχεν ἐπίσης τὴν συναίνεσιν καὶ ἐξέδωκεν ἀπόφασιν, ἐντελλόμενος ἅμα εἰς ἐμὲ τὸν ὑπογεγραμμένον συμβολαιογράφον νὰ καταρτίσω δημοσίαν πράξιν περὶ τῶν ἀνωτέρω· καὶ ταύτην ἠθέλησεν, πρὸς μείζονα τοῦ πράγματος ἀσφάλειαν καὶ μέλλουσαν μνήμην, νὰ σφραγίσῃ διὰ τῆς σφραγίδος του.

Ἐγένετο ἐν Νigroponte, ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Πατριαρχικοῦ Παλατίου, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ προειρημένου κυρίου Καπιτάνιου τῆς πολιτείας

Insule, eiusque consiliarij suprascripti; hoc pro parte Illustrissimi Domini Ducis et Comunis Venetiarum fieri cum instantia postulantium, presentibus ad hec omnia testibus convocatis et specialiter rogatis: reverendo in Christo parte Domino fratre Urbano Dei gratia episcopo Adronicense; Domino Leonardo Pisani archidiacono thebbano: domino Angelo Venerio, canonico Ecclesie Sancti Marci de Venetiis, vicario Domini Archiepiscopi atheniensis; presbitero Nicolao Borro cancellario antedicti Domini Capitani et Baiuli; presbitero Jacobo Rosso de Venetiis: Joanne de Garesendis archidiacono colossense; presbitero Petro parochiano Carminum, Marino et Jacobo De Montefelone canonicis da Valien...?...; Perencello Mauroceno, Marco Rosseli armirato Nigroponte, De Olay de Fontanabona et alijs et presente etiam discreto viro Petro Liberij canonico cretense procuratore ac nuntio antedicti Domini Archiepiscopi et Capituli cretensis Ecclesie etiam predicta requirente et fieri postulante pro parte Domini Archiepiscopi et Capituli antedicti, curenre anno Dominice Na-

καὶ τῆς νήσου τοῦ Νίγροποντε καὶ τοῦ ὡς ἄνω συμβούλου αὐτοῦ. Τοῦτο ἐγένετο διὰ λογαριασμὸν τοῦ κυρίου Δόγη καὶ τοῦ Κοινοῦ τῶν Βενετῶν, ἐπιμόνως ζητούντων αὐτό, ἐπὶ παρουσίᾳ εἰς πάντα ταῦτα μαρτύρων συγκληθέντων καὶ εἰδικῶς ἐνταλέντων: τοῦ σεβασμίου ἐν Χριστῷ Πατρὸς κυρίου ἀδελφοῦ Οὐρβανοῦ, χάριτι Θεοῦ ἐπισκόπου Andronicensis· τοῦ κυρίου Λεονάρδου Πιζάνου, ἀρχidiaκόνου Θηβαίου· τοῦ κυρίου Ἀγγέλου Βενερίου, κανονικοῦ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Μάρκου τῆς Βενετίας, βικαρίου τοῦ κυρίου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν· τοῦ πρεσβυτέρου Νικολάου Borro, τοῦ καγκελλαρίου τοῦ προειρημένου κυρίου Καπετάνιου καὶ Βαϊούλου· τοῦ πρεσβυτέρου Ἰακώβου Rosso ἐκ Βενετίας· τοῦ Ἰωάννου de Garesendis, ἀρχidiaκόνου τῶν Κολοσσῶν· τοῦ πρεσβυτέρου Πέτρου, ἐφημερίου τῶν Carminum· τῶν Μαρίνου καὶ Ἰακώβου De Monte Felone, κανονικῶν ἐκ Βαλέντσας⁷⁴ τοῦ Perencello Mauroceno· τοῦ Μάρκου Rosseli δ-πλουργοῦ (:) ἐκ Nigroponte· τοῦ De Oley ἐκ Fontanabona καὶ ἄλλων· καὶ παρόντος ἐπίσης τοῦ διακεκριμένου ἀνδρὸς Πέτρου Liberij, κρητὸς κανονικοῦ, ἐπιτετραμμένου καὶ ἀπεσταλμένου τοῦ προειρημένου Ἀρχιεπισκόπου καὶ τοῦ Καπίτουλου τῆς Κρητικῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὰ προειρημένα ζητούντος καὶ νὰ γίνουν αἰτουμένου ἐκ μέρους τοῦ κυ-

⁷⁴ Ἐποθέτω πῶς πρόκειται γιὰ τὴν πόλιν τῆς Ἄνω Ἰταλίας Valenza, στὴν περιφέρεια τῆς Ἀλεξάνδρειας.

tivitatis 1321, indictione 4 Die 19 mensis maij. Ego Joannes Tito de Clugia maiori, imperiali auctoritate notarius publicus et ipsius Domini Patriarche ad acta sua auctoritatis constitutus hijs omnibus rogatus interfui et de ipsis Domini Patriarche mandato / / / / predicta legi, scripsi et modo consueto, signo ac nomine publicavi, ac robaravi, et quia superius fit mentio quod Dominus Archiepiscopus, Canonici et Capitulum Cretensis Ecclesie debent habere tenere et possidere quicquid de predictis ecclesijs et monasterijs, hospitalibus et (xenodochijs) tenuerunt et possiderunt et tenebant et possidebant in suburbijs Candide, usque ad tempus quo ipse Dominus Archiepiscopus modo ultimo, causa veniendi Venetias, recessit de Insula Crete, voluerunt et in condordia fuerunt Syndici suprascripti quod tempus predictum pro securitate partium declararetur, et sic concordessent et pro certo declaraverunt quod ipse Dominus Archiepiscopus modo ultimo causa veniendi Venetias, recessit de insula Crete in 1320, indictione 3, de mense Maij; unde ambo dicti

οίου Ἀρχιεπισκόπου καὶ τοῦ προειρημένου Καπιτούλου, τρέχοντος ἔτους ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως 1321, ἰνδικτιῶνος 4ης, ἡμέρα 19ῃ μηνὸς Μαΐου. Ἐγὼ ὁ Ἰωάννης Τίτο ἐκ Clugia⁷⁵, μείζονι αὐτοκρατορικῇ ἐντολῇ δημόσιος συμβολαιογράφος καὶ τοῦ ἰδίου κυρίου Πατριάρχου ἐξουσιοδοτημένος εἰς σύνταξιν τῶν πράξεων εἰς πάντα ταῦτα ἐνταλεῖς παρευρέθην καὶ περὶ αὐτῶν ἐντολῇ τοῦ ἰδίου Κυρίου Πατριάρχου τὰ προειρημένα ἀνέγγωσα, ἔγραψα καὶ κατὰ τὸν εἰωθότα τρόπον ὑπογράφω καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομά μου ἐδημοσίευσα καὶ κατέστησα ἰσχυρά· καὶ ἐπειδὴ ἀνωτέρω γίνεται λόγος ὅτι ὁ κύριος Ἀρχιεπίσκοπος, οἱ Κανονικοὶ καὶ τὸ Καπίτουλον τῆς Κρητικῆς Ἐκκλησίας πρέπει νὰ ἔχουν, νὰ κρατοῦν καὶ νὰ κατέχουν ὅ,τι δῆποτε ἐκ τῶν προειρημένων ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων, ὀσπιταλίων καὶ ξενοδοχείων εἶχον κρατήσει καὶ εἶχον ὑπὸ τὴν κατοχὴν των καὶ ἐκράτουν καὶ κατεῖχον εἰς τὰ προάστεια τοῦ Χάνδακος μέχρι τοῦ χρόνου καθ' ὃν αὐτὸς ὁ ἴδιος κύριος Ἀρχιεπίσκοπος τελευταῖον ἀπεχώρησε τῆς νήσου Κρήτης, ἵνα ἔλθῃ εἰς Βενετίαν, ἠθέλησαν καὶ συνεφώνησαν οἱ ὡς ἄνω Σύνδικοι νὰ δηλώσουν τὸν προειρημένον χρόνον δι' ἐξασφάλισιν τῶν μερῶν καὶ οὕτω σύμφωνοι ὑπῆρξαν καὶ ὡς βέβαιοι ἐδήλωσαν ὅτι ὁ αὐτὸς κύριος Ἀρχιεπίσκοπος τελευταῖον ἀπεχώρησε τῆς νήσου Κρήτης ἵνα ἔλθῃ εἰς τὴν

⁷⁵) Clugia ἔλεγαν τότε οἱ Βενετᾶνοι τὴ σημερινὴ πόλη Chioggia, στὴν νότια ἄκρη τῆς Laguna Veneta.

Syndici Syndicarijs nomimbus quibus supra, omnibus sic peractis rogaverunt me Baxanum notarium infrascriptum quod de predictis omnibus facere deberem unum et plura eiusdem tenoris publica et autentica instrumenta.

Ego Baxanus apostolica et imperiali auctoritate notarius publicus et scriba Ducatus Venetiarum, hijs suprascriptis omnibus pactis, conventionibus, et decisionibus interfui et rogatus a Syndicis suprascripta omnia et (singula) complevi et roboravi.

Ego Jacobus de Jordanis aule imperiali auctoritate notarius et Cancellarius Crete predictis interfui et rogatus scripsi et publicavi.

Βενετιαν ἐν ἔτει 1320, ἰνδικτιῶνος 3ης, μηνὶ ματίῳ». «Ἀκολουθῶς ἀμφότεροι οἱ εἰρημένοι Σύνδικοι, ἐν τῇ ὡς ἄνω συνδικικῇ ἰδιότητί των, περαιωθέντων οὕτω πάντων, ἐνετείλαντο εἰς ἑμὲ τὸν Βαχανυς, ὑπογεγραμμένον συμβολαιογράφον, ὅτι ἔδει δι' ἅπαντα τὰ προειρημένα νὰ καταρτίσω ἓνα καὶ πλείονα τοῦ αὐτοῦ περιεχομένου δημόσια καὶ αὐθεντικά συμβόλαια. Ἐγὼ ὁ Βαχανυς, ἀποστολικῇ καὶ αὐτοκρατορικῇ ἐγκρίσει δημόσιος συμβολαιογράφος καὶ δουκικὸς γραφεὺς τῶν Βενετῶν, εἰς πάσας τὰς ὡς ἄνω συμφωνίας, συμβάσεις καὶ ἀποφάνσεις παρευρέθην καὶ ἐνταλεῖς ὑπὸ τῶν ὡς ἄνω Συνδίκων πάντα ἐν τῷ συνόλω καὶ καθ' ἕκαστον ἐπεραίωσα καὶ κατέστησα ἰσχυρά.

Ἐγὼ Ἰάκωβος de Jordanis, ἐγκρίσει τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀλλῆς συμβολαιογράφος καὶ καγκελλίριος τῆς Κρήτης εἰς τὰ ἀνωτέρω παρευρέθην καὶ ὡς ἐνταλμένος ἔγραψα καὶ ἐδημοσίευσα.

ΣΤΕΡΓ. Γ. ΣΠΑΝΑΚΗΣ